

Discussienota Omgevingsvisie

***Beschrijving van trends, ontwikkelingen, opgaven & dilemma's
ten behoeve van de dialogen voor de Omgevingsvisie Heerenveen***

d.d. 27 november 2018
Versie 1.3, raadsstuk

Inhoudsopgave

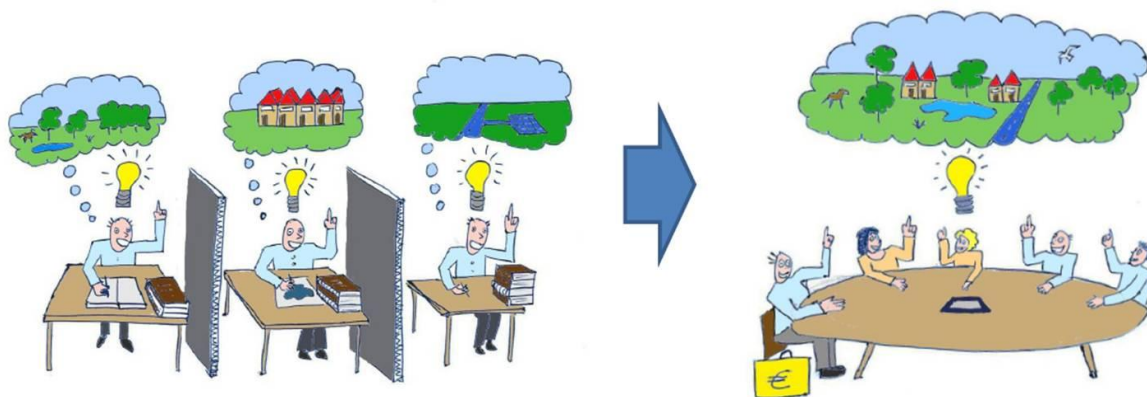
1 Inleiding	5
1.1 Een nieuwe Omgevingsvisie	5
1.2 Discussienota: agenda voor externe dialoog	5
1.3 Wat ging vooraf aan de discussienota?	6
1.4 Maatschappelijke opgaven als leidraad	6
1.5 Leeswijzer	8
2 Kerngegevens gemeente Heerenveen	9
2.1 Grondgebruik	9
2.2 Landschapstypen	9
2.3 Kernen en voorzieningen	10
3 Zorg en welzijn	12
3.1 Wat speelt er?	12
3.2 Opgaven en dilemma's	15
4 Wonen en leven	18
4.1 Wat speelt er?	18
4.2 Opgaven en dilemma's	20
5 Werken en ondernemen	23
5.1 Wat speelt er?	23
5.2 Opgaven en dilemma's	26
6 Toekomstbestendig en duurzaam	30
6.1 Wat speelt er?	30
6.2 Opgaven en dilemma's	33
7 Gebiedsopgaven	36
7.1 Gebiedsontwikkeling A32-zone	36
7.2 Centrumgebieden Heerenveen, Akkrum, Jubbega en Aldeboarn	37
7.3 Ontwikkeling van Klaverblad-Noordoost	38
7.4 Woningbouwopgave (kwantitatief en kwalitatief)	39
7.5 Veenweidegebied	40
8 Algemene opgaven	42
8.1 Beleid en regelgeving van andere overheden	42
8.2 Conflicterende ruimteclaims	42
8.3 Een andere rol voor de gemeente?	43
9 Vervolgproces	46
9.1 Dialoog met inwoners	46
9.2 Uitwerking in Nota van Uitgangspunten	46
BIJLAGEN	
Bijlage 1 Ontwikkelgeschiedenis in het kort: Ferhaal fan it Fean	49
Bijlage 2 Kaartje dialooggebieden	56

1 Inleiding

1.1 Een nieuwe Omgevingsvisie

In 2019 en 2020 werken we samen met inwoners, bedrijven, belangenorganisaties, raadsleden en ambtenaren aan een Omgevingsvisie voor Heerenveen. De visie bevat straks het beleid op hoofdlijnen voor het fysieke domein en vervangt een groot aantal bestaande visie- en beleidsdocumenten. We hebben geen glazen bol; de toekomst is onzeker. De visie vormt dan ook geen blauwdruk van de gewenste toekomst. Met de Omgevingsvisie bedenken we samen oplossingen voor ontwikkelingen die op ons af komen en geven we richting aan de toekomst van Heerenveen.

In de geest van de nieuwe Omgevingswet kijken we niet meer vanuit sectorale (deel)belangen naar onderwerpen. We maken samen een integrale visie en zoeken naar meerwaarde. Er liggen kansen om opgaven aan elkaar te koppelen. Maar we moeten ook duidelijke keuzes maken en (gebiedsgerichte) prioriteiten stellen.

Figuur 1.1 Van sectoraal beleid naar een integrale visie

De visie wordt vastgesteld door de gemeenteraad en bindt de gemeente in de uitwerking van haar beleid. Na vaststelling is het de bedoeling om de visie regelmatig te evalueren en actualiseren. Zo verwerken we al het beleid dat nu sectoraal is, stapsgewijs in een integrale visie. Uitwerking van de Omgevingsvisie vindt plaats in Omgevingsplannen en thematische programma's. Daarnaast is er ruimte voor initiatieven vanuit de samenleving.

1.2 Discussienota: agenda voor externe dialoog

De focus van de Omgevingsvisie ligt op de (verdere) toekomst, en hoe daar nu op ingespeeld kan worden. In deze discussienota worden de belangrijke trends, ontwikkelingen, opgaven en dilemma's in het fysieke domein op een rij gezet. Met het vaststellen van de discussienota besluit de gemeenteraad tot een agenda als basis voor de dialoog over de toekomst met inwoners en met belangenorganisaties. In de dialoog is volop ruimte voor aanvulling van deze onderwerpen. Aan de hand van de uitkomsten van deze dialoog zullen ambities, doelstellingen en keuzes worden uitgewerkt en (opnieuw) besproken met de samenleving en de gemeenteraad. Zie ook hoofdstuk 9 over het vervolgproces.

— *Journal of the American Medical Association*, 1997

1. *Journal of the American Medical Association*, 1997; 278: 1039-1044.

- 0 0 0 0 0

100

REFERENCES

9 | | | "

Rijk en Provincie hebben in het kader van de op te stellen Omgevingsvisies een aantal maatschappelijke opgaven benoemd als urgent. Deze opgaven worden benoemd in de onderstaande tabel en zijn medebepalend voor de op te stellen Omgevingsvisie voor onze gemeente. Het is de bedoeling dat we gedurende de ontwikkeling van de Omgevingsvisie tot onze eigen prioriteitstelling van urgente opgaven voor Heerenveen komen.

Kabinetperspectief NOVI (5 okt. 2018)	Koersdocument Omgevingsvisie Fryslân (26 september 2018)	Rode draad / gemene deler
<u>Energietransitie</u> : het verduurzamen van onze energievoorziening is noodzakelijk, er moeten bijvoorbeeld meer windmolens worden geplaatst.	Fryslân is in 2050 onafhankelijk van fossiele energie; <u>energie</u> wordt duurzaam opgewekt. Duurzame energiebronnen hebben ruimte nodig; ook de infrastructuur om energie te transporteren, zal ingrijpend aangepast moeten worden. Zorgvuldige inpassing in het woon- en leefmilieu, landschap en natuur vraagt grote inspanningen van alle partijen.	Het versnellen van de <u>energietransitie</u> en de (landschappelijke en maatschappelijke) inpassing daarvan.
<u>Verstedelijking</u> : jaarlijks komen er circa 75.000 woningen bij op gewilde plekken die goed bereikbaar moeten zijn over de weg en met het openbaar vervoer.	<u>Energieke steden en vitale dorpen</u> , leefbaar en optimaal <u>bereikbaar</u> , met <u>economische dynamiek</u> en gevarieerde werkgelegenheid, innovatiekracht, kennisontwikkeling, en aantrekkelijke voorzieningen.	De <u>woningvoorraad</u> laten aansluiten bij de woonbehoefte en in samenhang bezien met de <u>mobiliteitsvraag</u> en de bereikbaarheid van <u>voorzieningen</u> .
	Fryslân moet kunnen ' <u>meebewegen</u> ' met <u>wat het klimaat doet</u> , zeker nu ca. 2/3 van het vaste land beneden NAP ligt en de bodem op sommige plekken daalt. Op die manier kunnen in extreme weersituaties, zoals clusterbuien en langdurige hitte en droogte, de overlast en schade beperkt blijven.	Het opvangen van de <u>gevolgen van klimaatverandering</u> (klimaatadaptatie).
<u>Landbouw</u> : de landbouw wordt toekomstbestendiger, moet zich ontwikkelen naar kringlooplandbouw. Dat vraagt veel van het landelijk gebied, omdat daar ook veel druk op ligt vanuit natuur, energie, waterveiligheid en leefbaarheid.	Binnen en buiten natuurgebieden neemt de <u>biodiversiteit</u> af, de <u>waterkwaliteit</u> en het <u>bodemleven</u> staan onder druk. Hieruit volgt de opgave voor het herstel en ontwikkelen van biodiversiteit.	Het vergroten van de <u>omgevingskwaliteit van het landelijk gebied</u> . Invulling geven aan de <u>transitie naar duurzame, kringlooplandbouw</u>

Tabel 1.2 Urgente opgaven vanuit het Rijk en de Provincie

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft een aantal kerngegevens van de gemeente Heerenveen.

Thematische opgaven waarover we in gesprek willen met de inwoners van Heerenveen worden benoemd in hoofdstuk 3 t/m 6. Voor de indeling van deze hoofdstukken is de indeling van het Hoofdlijnenakkoord 2018-2022 gehanteerd:

- Hoofdstuk 3: Zorg en Welzijn;
- Hoofdstuk 4: Wonen en Leven;
- Hoofdstuk 5: Werken en Ondernemen;
- Hoofdstuk 6: Toekomstbestendig en Duurzaam.

Naast de thematische opgaven zijn er een aantal gebieden die een meervoudige opgave hebben. Deze gebiedsopgaven worden besproken in hoofdstuk 7.

In hoofdstuk 8 volgen een aantal algemene dilemma's. Tot slot gaat hoofdstuk 9 kort in op de stappen die volgen na het vaststellen van de Discussienota.

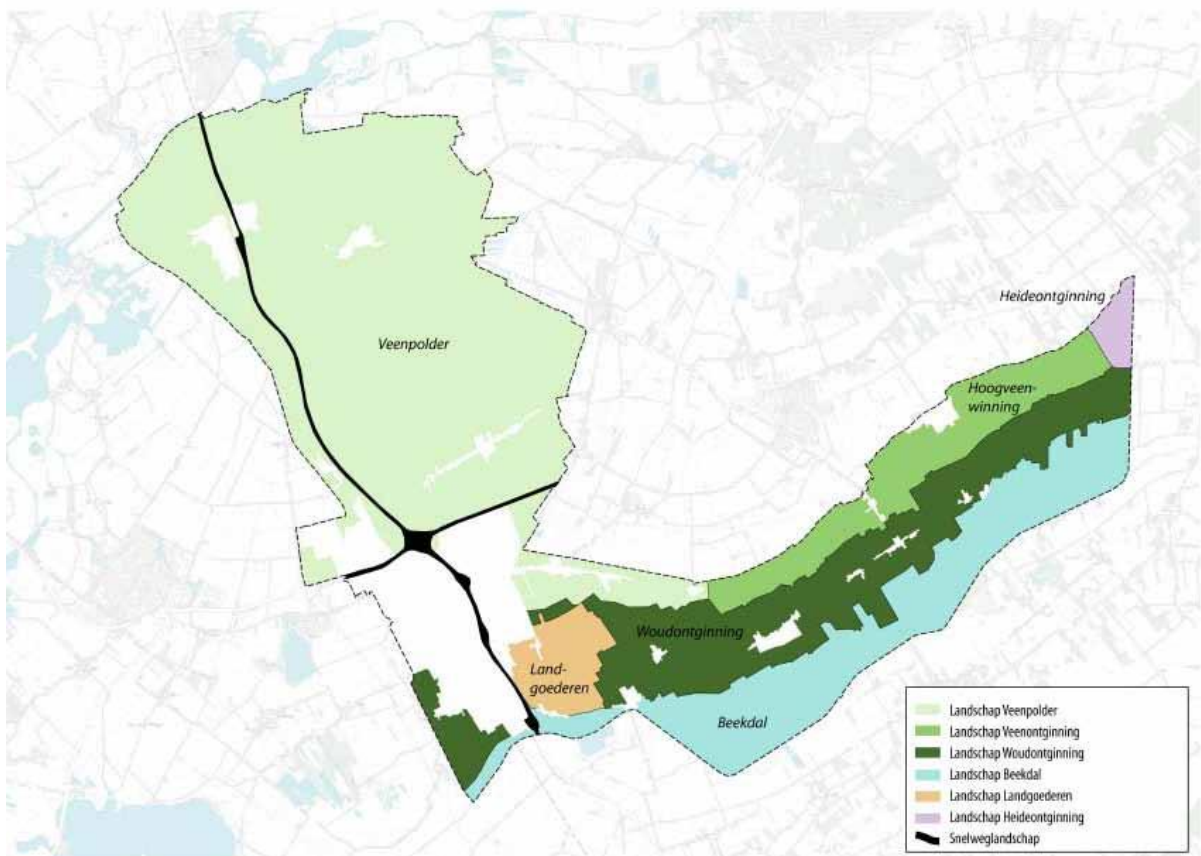
2 Kerngegevens gemeente Heerenveen

2.1 Grondgebruik

De huidige gemeente heeft een oppervlakte van 19.816 hectare, waarvan het grootste deel in gebruik is voor de landbouw (54%). Daarnaast nemen water, bos en natuur ook een substantieel deel van de gemeente in beslag (samen 18%). Ongeveer 18% bestaat uit bebouwd gebied en verkeersruimte. De overige 10% is in gebruik als openbaar groen of braakliggende grond.

2.2 Landschapstypen

Door ontginning en ontwikkeling is het landschap ontstaan dat we nu kennen (zie bijlage 1 voor een nadere beschrijving van de ontwikkelgeschiedenis). Door de hoogteverschillen en de verschillende bodemsoorten heeft Heerenveen een grote diversiteit aan landschappen.

Figuur 2.6 Verschillende landschapstypen rondom Heerenveen

Er zijn zes landschapstypen te onderscheiden die elk hun eigen kenmerkende elementen hebben:

- De veenpolder en het veenweidegebied aan de noordkant van de gemeente;
- Het hoogveenontginningslandschap langs de Schoterlandse Compagnonsvaart;
- Het woudontginningslandschap met de Schoterlandse weg als ontginningsas;
- Het beekdal langs de Tjonger;
- Heideontginningslandschap;
- Het landgoederenlandschap bij Oranjewoud.

2.3 Kernen en voorzieningen

Heerenveen heeft in 2018 circa 50.000 inwoners, waarvan ongeveer 29.000 wonen in de hoofdplaats Heerenveen. In totaal zijn er ongeveer 22.300 woningen. 59% Van de woningvoorraad is koopwoning, 29% sociale huurwoning en 12% particuliere huur. De onderstaande tabel geeft een indruk van het aantal inwoners en de voorzieningen per wijk en per dorp.

	Totale bevolking 2018	Totaal aantal woningen	Percentage sociale huur	Basis- scholen	Supermarkten	Sport (niet uitputtend)	Buurthuizen MFA's /
<i>Wijken Heerenveen</i>							
Noord	3737	1747	26%	2	AH to go	tennis, rugby, gymzaal	Buurthuis Focus
Centrum	2924	1830	56%	1	Winkelgebied met Jumbo, Aldi, AH	-	Inloop ruimte st Jozefschool-
Midden	3335	1878	60%	0	-	Sporthallen Sportstad, gymzaal	Wijkcentrum de Kempenaer
Nijehaske	3209	1498	26%	2	-	Gymzaal	Us Kubus
de Greiden	7152	3390	28%	5	Winkelcentrum met Jumbo, Poiesz	voetbal, atletiek, sporthal, meerdere gymzalen	Wijkcentrum de As
de Heide	1434	624	0%	-	-	hockey, golfbaan, recreatieplas	-
de Akkers	2378	1275	36%	2	Lidl	voetbal, kaatsen, tennis, sporthal, gymzaal	MFC de Akkers
Skoatterwald	4279	1411	17%	2	-	Voetbal, gymzaal	MFA de Spil
het Meer	483	183	0%	-	-	-	-
Haskerveen	87	14	0%	-	-	-	-
<i>Totaal Heerenveen</i>	<i>29.018</i>	<i>13.850</i>	<i>34%</i>	<i>14</i>	<i>7</i>	<i>-</i>	<i>5</i>

Tabel 2.1 Overzicht van inwoners, woningvoorraad en voorzieningen in de wijken

	Totale bevolking 2018	Totaal aantal woningen	Percentage sociale huur	Basis- scholen	Supermarkt	Sport (niet utiputtend)	Dorpshuis / MFA's
<i>Dorpen</i>							
Nieuweschoot	187	65	0%	-	-	-	-
Terband	269	101	12%	-	-	-	-
Luinjeberd	434	149	3%	-	-	-	-
Tjalleberd	837	306	13%	1	-	Voetbal, kaatsen, tennis, gymzaal	MFA by de Fjilden
Gersloot	108	36	3%	-	-	-	-
Gersloot-polder	188	51	0%	-	-	Voetbal	De Doarpskeamer
de Knipe	1410	556	9%	1	-	Voetbal, korfbal, survival, tennis, gymzaal	MFA de Barte
Bontebok	412	158	10%	-	-	-	De Bokkesprong
Oudeschoot	1565	632	45%	1	Dorpswinkel	Gymzaal	MFA Skoattershûs
Mildam	685	294	10%	1	-	Voetbal, korfbal, tennis, gymzaal	
Katlijk	599	204	5%	-	-	-	-
Nieuwehorne	1442	611	34%	1	Coop	Tennis, voetbal, volleybal, survival, hardlopen	De Kiekenhof
Oudehorne	852	312	6%	1	-	-	-
Jubbega	3267	1384	27%	2	Coop	Zwembad, Korfbal, Voetbal, Sporthal, gymzaal	MFA De Kompanije
Hoornsterzwaag	822	297	5%	1	-	-	't Pipegaeltsje
Oranjewoud	1586	670	8%	1	-	-	-
Haskerdijken	409	143	8%	0	-	Korfbalvereniging	It Deelshûs
Nieuwebrug	208	75	0%	-	-	-	-
Akkrum	3364	1451	33%	2	Poiesz	Voetbal, korfbal, kaatsen, sporthal, gymzaal	De Lantearne
Nes	1062	346	0%	-	-	-	-
Aldeboarn	1568	606	19%	2	Superrr	Voetbal, tennis, gymzaal	De Jister
<i>Totaal dorpen</i>	<i>21.274</i>	<i>8.447</i>	<i>20%</i>	<i>14</i>	<i>5</i>	<i>-</i>	<i>11</i>

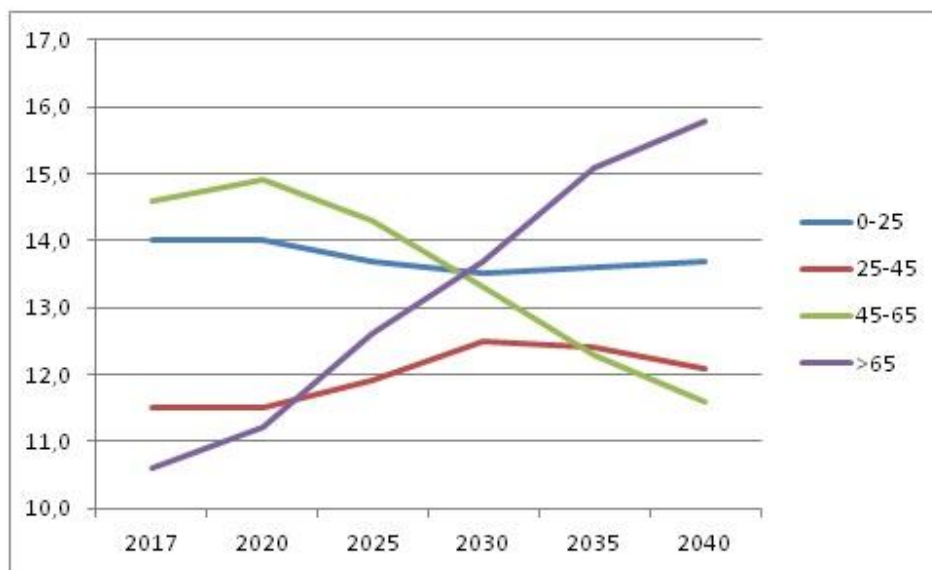
Tabel 2.2 Overzicht van inwoners, woningvoorraad en voorzieningen in de dorpen

3 Zorg en welzijn

3.1 Wat speelt er?

Gezondheid, vergrijzing en maatschappelijke voorzieningen

In de komende jaren heeft de vergrijzing gevolgen voor de gezondheid en het gebruik van voorzieningen. Doordat de babyboomgeneratie de pensioengerechtigde leeftijd bereikt en mensen langer leven, neemt de bevolkingsgroep ouder dan 65 sterk toe. In de leeftijdsklasse 45-65 neemt de bevolking na 2020 sterk af, terwijl het aantal inwoners in de leeftijdsklasse 0-25 en 25-45 stabiel blijft. Rond 2030 vormen 65-plussers de grootste bevolkingsgroep.

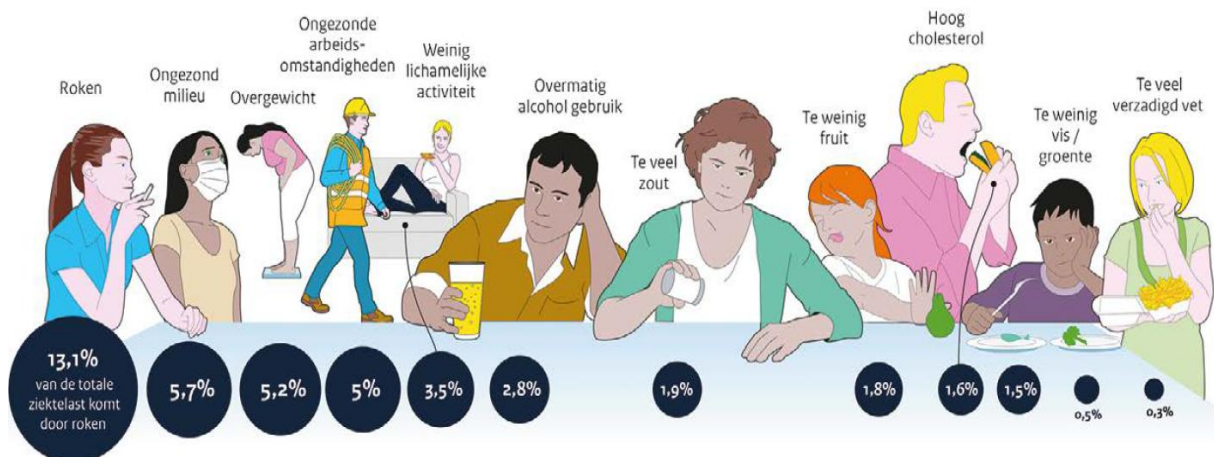

Figuur 3.1 Verandering in leeftijdssamenstelling

In de Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018 (VTV) rapporteert het RIVM over de ontwikkeling van de volksgezondheid in Nederland. Doordat we ouder worden, blijven we langer vitaal. Wel ontstaan er meer chronische aandoeningen. Dementie en artrose veroorzaken de grootste toename in ziektelast tot 2040. In de leeftijdscategorie boven 75 jaar verwachten we dat eenzaamheid een groter probleem wordt. Ook nemen gezondheidsverschillen tussen laag- en hoog opgeleide bevolkingsgroepen toe.

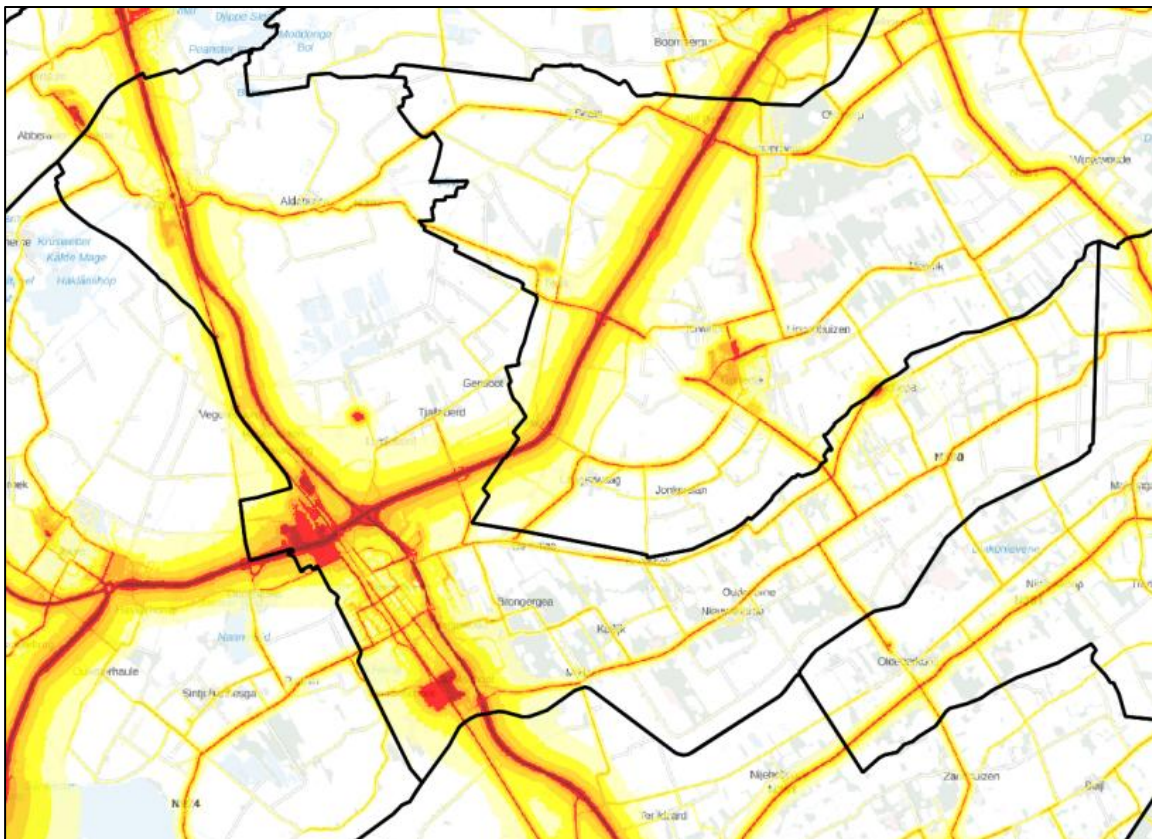
Gezondheid en de leefomgeving

Volgens onderzoek van het RIVM wordt landelijk ongeveer 5,7% van de ziektelast bepaald door een ongezond milieu (lokale cijfers ontbreken). Een groot deel daarvan is te relateren aan de fijnstof-uitstoot van autoverkeer. Daarnaast hebben een aantal andere oorzaken van ziektelast een relatie met de fysieke leefomgeving, zoals een gebrek aan lichamelijke beweging en/of overgewicht (zie figuur 3.2).

Figuur 3.2 Belangrijkste oorzaken van ziektelast (bron: RIVM)

Tussen de wijken en dorpen zijn een aantal verschillen in het gezondheidsniveau zichtbaar. Deze kunnen deels worden verklaard door de sociaaleconomische status van de inwoners, maar hebben - gelet op landelijke studies - mogelijk ook te maken met de milieubelasting en de stedenbouwkundige structuur. Lokale onderzoeksgegevens op dit vlak ontbreken echter.

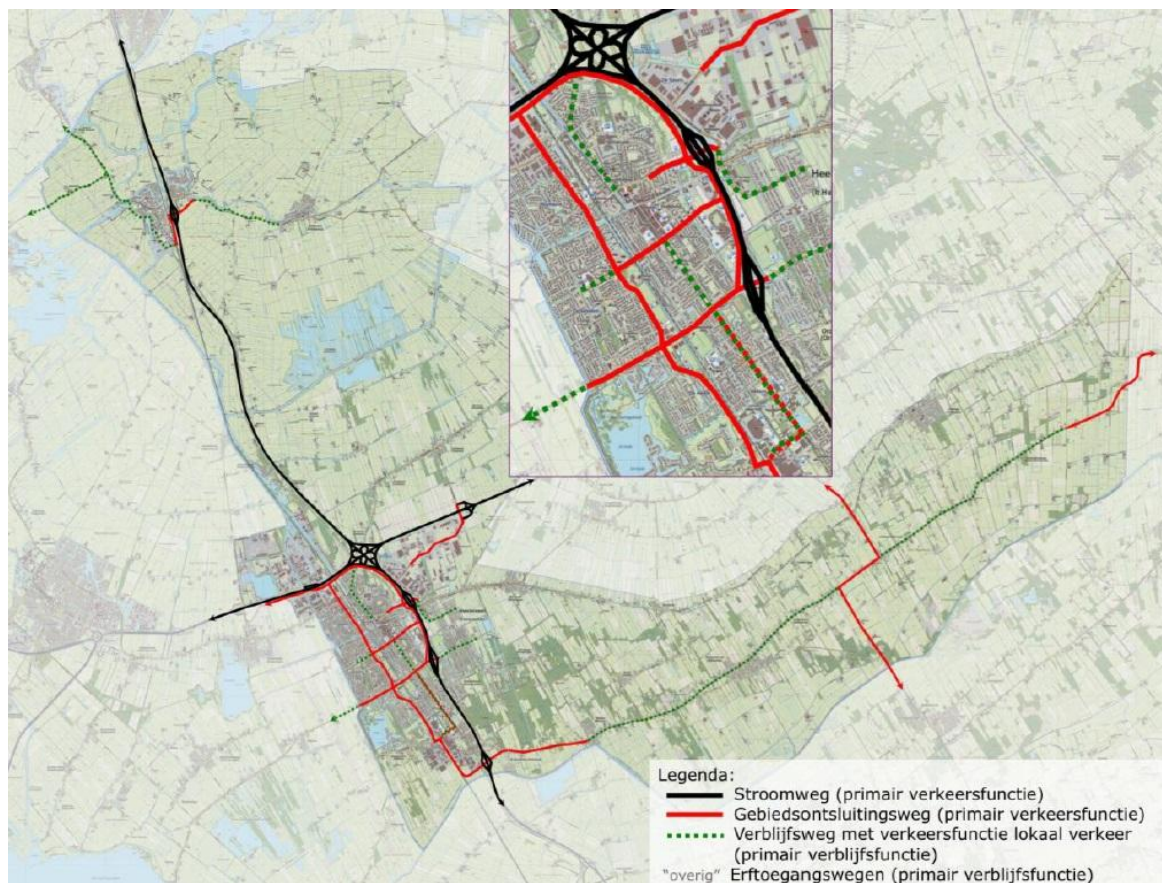
Figuur 3.3 Geluidsbelasting (bron: Atlas Natuurlijk Kapitaal)

In grote delen van Heerenveen voldoet de milieukwaliteit op het gebied van geluid, fijnstof, bodem, geur en externe veiligheid ruimschoots aan de wettelijke norm. De geluidsbelasting is het hoogste langs de spoorlijn, de snelwegen en in de omgeving van (gezoneerde) industrieterreinen. Door de toename van het verkeer en bedrijvigheid kan deze hinder toenemen, al wordt dit wel begrensd door geluidszones en geluidsplafonds die zijn vastgesteld door Rijk, Provincie en gemeente. De nieuwe Omgevingswet biedt op dit vlak meer bestuurlijke afwegingsruimte.

Klimaatverandering leidt in de zomers tot versnelde opwarming van versteende gebieden; de zogenaamde hittestress. Het centrum van Heerenveen wordt nu al ervaren als een warme plek. Ook in dorpen als Akkrum en op bedrijventerreinen kan de gebouwde omgeving leiden tot een hogere (gemiddelde) temperatuur in de zomer.

Mobiliteit, bewegen, sporten en spelen

Qua mobiliteit zijn de autosnelwegen, provinciale wegen en de gebiedsontsluitingswegen ingericht voor het autoverkeer. Hier rijden dan ook de meeste auto's langs. Het netwerk van fietsroutes is op de meeste plekken fijnmaziger.

Figuur 3.4 Hoofdwegenstructuur uit het Gemeentelijk Verkeer en Vervoersplan (2017)

De samenleving en de techniek veranderen. Mensen worden mobieler, bezit wordt minder belangrijk en de samenleving organiseert meer dingen zelf. Daarnaast zijn er nieuwe technieken op het gebied van duurzaam vervoer en doen op de langer termijn de zelfrijdende auto's wellicht hun intrede. Doordat e-bike in opkomst is, kan de fiets ook voor langere ritten (>7,5 km) concurrerend worden met de auto.

3.2 Opgaven en dilemma's

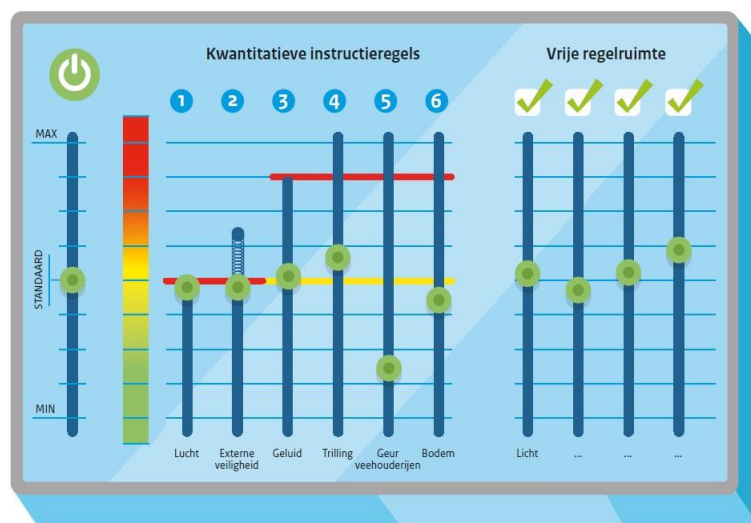
Op het gebied van zorg en welzijn willen we met inwoners in gesprek over de volgende opgaven en dilemma's.

Gezondheid, vergrijzing en maatschappelijke voorzieningen

- Maatschappelijke voorzieningen moeten worden afgestemd op de mate van vergrijzing die we verwachten in gebieden. Flexibele, multifunctionele gebouwen kunnen daar bij helpen. Op welke manier gaan we om met bestaande maatschappelijke voorzieningen? En waar plannen we nieuwe voorzieningen?
- Mensen gaan over het algemeen minder verplichtingen aan. Dit heeft gevolgen voor het verenigingsleven en vrijwilligerswerk en het gebruik van bijbehorende accommodaties. Het in stand houden van accommodaties brengt een dilemma met zich mee. Kiezen we voor lokale (kleinere) accommodaties (lage drempel) of proberen we het draagvlak onder voorzieningen te vergroten door ze samen te voegen? Ditzelfde dilemma geldt voor meer onderwerpen.

Gezondheid en de leefomgeving (beschermen)

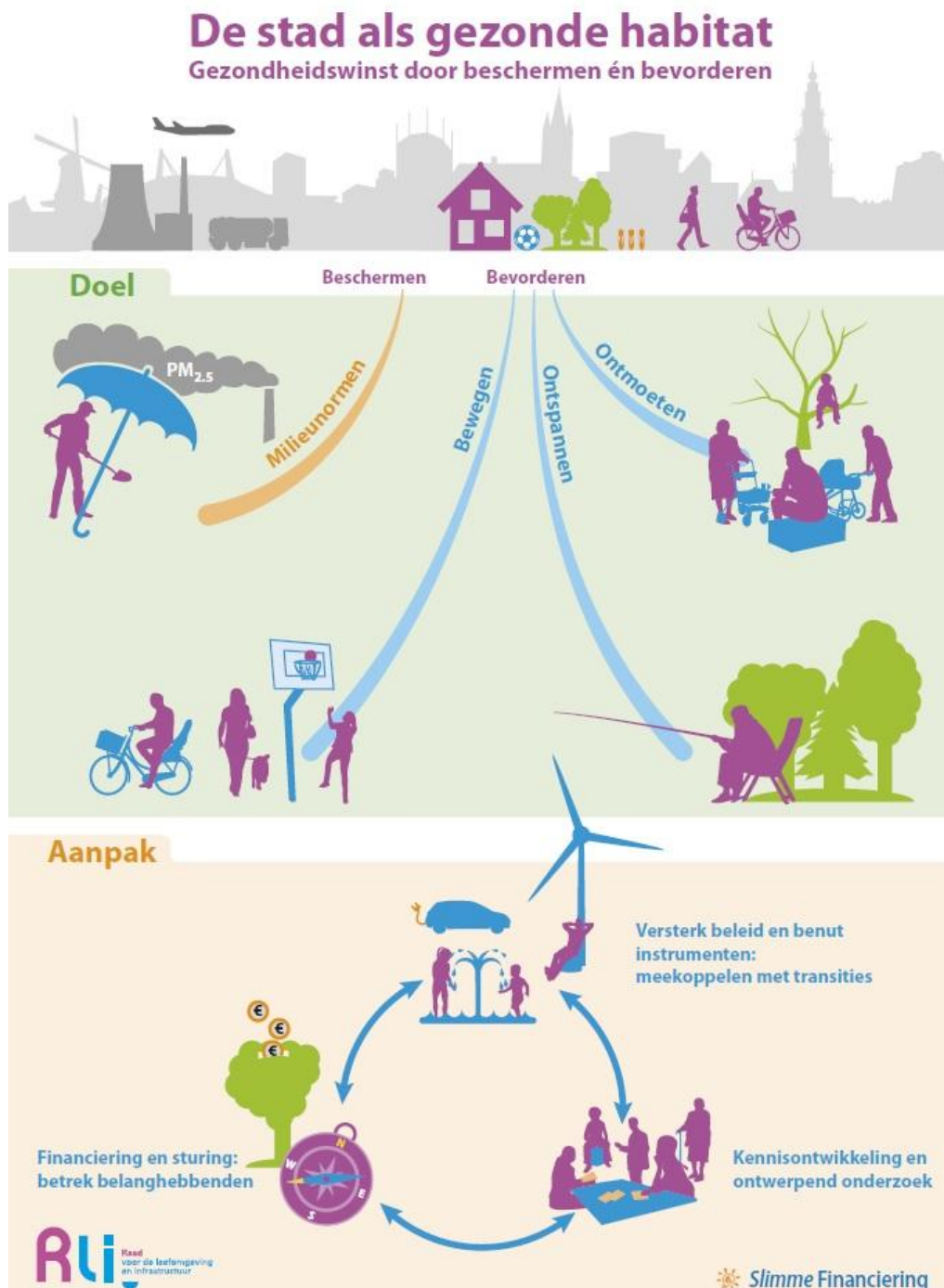
- De omgevingswet geeft straks meer mogelijkheden om als gemeente eigen beleid te voeren en per gebied te differentiëren met milieunormen. Willen we de wettelijke norm hanteren of zijn we op bepaalde plekken strenger of juist minder streng dan de voorkeursgrenswaarde? En welke effecten voor de gezondheid heeft dat?

Figuur 3.5 De Omgevingswet geeft straks de mogelijkheid om per gebied andere milieunormen te stellen; per gebied kun je dit mengpaneel anders instellen

- De snelweg brengt relatief veel geluidsbelasting en fijn stof met zich mee. Als gemeente hebben we weinig grip op de bron (Rijkswaterstaat beheert de weg). Maatregelen of beperkingen voor nieuwe gevoelige functies zijn wel denkbaar. Is het voldoende wanneer nieuwe functies aan de wettelijke grenswaarden voldoen of willen we met het oog op gezondheid verdergaande normen stellen? Moet je bijvoorbeeld wel scholen en zorgvoorzieningen naast de snelweg willen plannen? Welke maatregelen kunnen we treffen om verkoeling aan te brengen en op welke plekken is dat het meest noodzakelijk?

- Willen we als gemeente via de fysieke leefomgeving invloed uitoefenen op de (on)gezonde leefstijlkeuzes van inwoners? Maken we delen van de openbare ruimte rookvrij en is het wenselijk om de aanwezigheid van fastfood beperken? Bijvoorbeeld in de omgeving van scholen? Kunnen we uitnodigen tot meer bewegen en ontmoetingen?

Figuur 3.6 Gezondheidswinst kan worden behaald door beschermen en bevorderen

Mobiliteit, bewegen, sporten en spelen (gezondheid bevorderen)

- De verhouding autoverkeer/langzaam verkeer wordt gezien als een belangrijk gezondheidsvraagstuk voor Heerenveen. Heerenveen heeft de ambitie om fietsstad te worden. Voor langere ritten wordt vooral de auto gebruikt, zodat 75% van het gereisde aantal kilometers voor rekening van de auto komt. De (auto)mobiliteit blijft toenemen. Willen we dit faciliteren of geven we in bepaalde gebieden meer prioriteit aan het langzaam verkeer?
- Het aantal speelplaatsen of speeltoestellen is vaak minder van belang voor de beweging van kinderen dan de inrichting van de wijk. In stadswijken met brede stoepen, toegankelijk groen en weinig autoverkeer, bewegen kinderen meer. In welke gebieden wordt lopen en fietsen niet echt gestimuleerd? Welke delen van wijken, zouden meer kindvriendelijk kunnen worden ingericht?

Figuur 3.7 Positieve gezondheid door sporten en bewegen

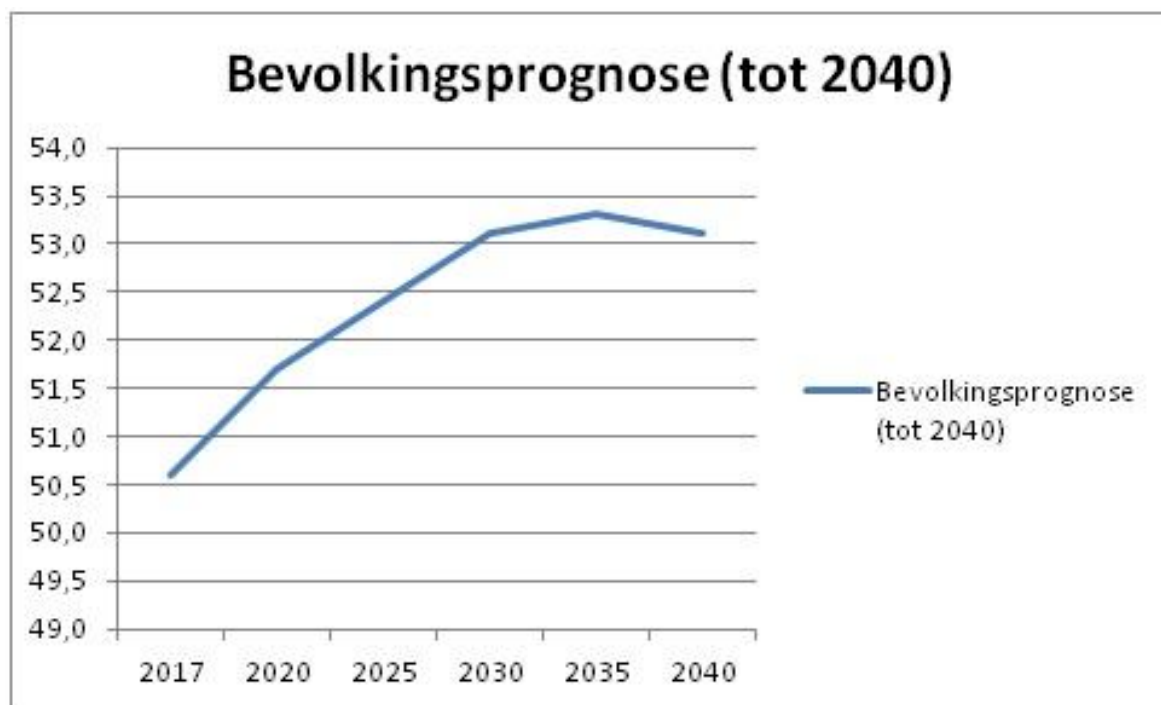
- In de gemeente Heerenveen is veel (openbaar) groen en natuur aanwezig, maar wellicht te weinig gebruiksgroen dat echt uitnodigt tot spelen, bewegen en ontmoeten. Op welke plekken is daar behoefte aan en hoe richten we die plekken in?
- Shared space wordt vaak genoemd als oplossing voor verkeersveiligheid en een aantrekkelijke inrichting. Voor een aantal groepen met een beperking heeft het scheiden van verkeersstromen (lopen en fietsen) juist de voorkeur. Er is dus een dilemma tussen ruimtelijke kwaliteit/verkeersoplossend vermogen enerzijds en een herkenbare verkeersstructuur anderzijds. Hoe gaan we hier mee op? Op welke plek is shared space wel een goede oplossing en waar niet?

4 Wonen en leven

4.1 Wat speelt er?

Bevolkingsontwikkeling en woningvoorraad

Heerenveen heeft in 2018 circa 50.000 inwoners, waarvan ongeveer 30.000 wonen in de hoofdplaats Heerenveen (zie ook tabel 2.1). In de laatste jaren neemt door de trek naar grotere kernen vooral het inwoneraantal van Heerenveen toe. In een aantal dorpen neemt het aantal inwoners af. Dit betekent dat het inwoneraantal en het aantal huishoudens van de gemeente nog wel een tijdje blijft groeien, maar dat deze groei vooral in de hoofdplaats zal plaatsvinden. In Heerenveen blijft tot 2030/2035 sprake van een gestage bevolkingsgroei. Vanaf 2030 vormen de 65-plussers de grootste bevolkingsgroep. Na 2035 krimpt de bevolking ook in de gemeente Heerenveen (zie ook figuur 4.1).

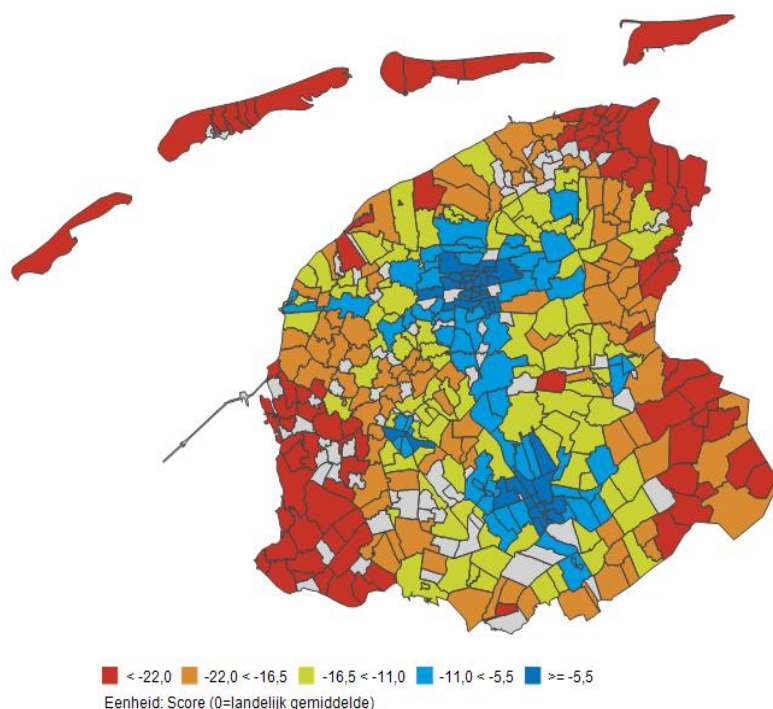

Figuur 4.1 Bevolkingsprognose (CBS/PBL, 2016)

Bij een afnemend aantal inwoners ligt veel nieuwbouw niet voor de hand. Een deel van de woningvoorraad in wijken en dorpen is verouderd. Investeren in deze woningen is nodig voor een beter woonklimaat en verduurzaming, zoals betere isolatie. In sommige gevallen kan vervangende nieuwbouw een betere optie zijn. Duidelijk is dat de vergrijzing een nadrukkelijke rol gaat spelen bij het bepalen van de prioriteiten bij deze keuzen.

Leefbaarheid en voorzieningen

De leefbaarheid in de gemeente Heerenveen is over het algemeen goed te noemen. De meeste regionale voorzieningen bevinden zich in de kern Heerenveen, waardoor de afstand ten opzichte van voorzieningen in Heerenveen minder groot is dan andere gemeenten in de regio. Vooral Heerenveen en Akkrum zijn goed bereikbaar (via de A32 en de trein). Voor de dorpen aan de noord- en de oostkant van de gemeente is deze afstand wel groter dan voor de kern Heerenveen en de dorpen daar direct omheen. Deze dorpen richten zich dan ook deels op voorzieningen buiten de gemeente.

Figuur 4.2 Leefbaarheid ten opzichte van het landelijk gemiddelde, op basis van het voorzieningenniveau (bron: Ministerie van BZK)

Voorzieningen kunnen in de komende jaren onder druk komen doordat het aantal de bevolking vergrijst en het aantal basisschoolleerlingen afneemt. Belangrijke kanttekening hierbij is dat de leefbaarheid niet alleen afhangt van de voorzieningen. Leefbaarheid hangt ook samen met onderwerpen als woongenot, veiligheid sociale cohesie en elkaar kennen.

Recreatie en toerisme

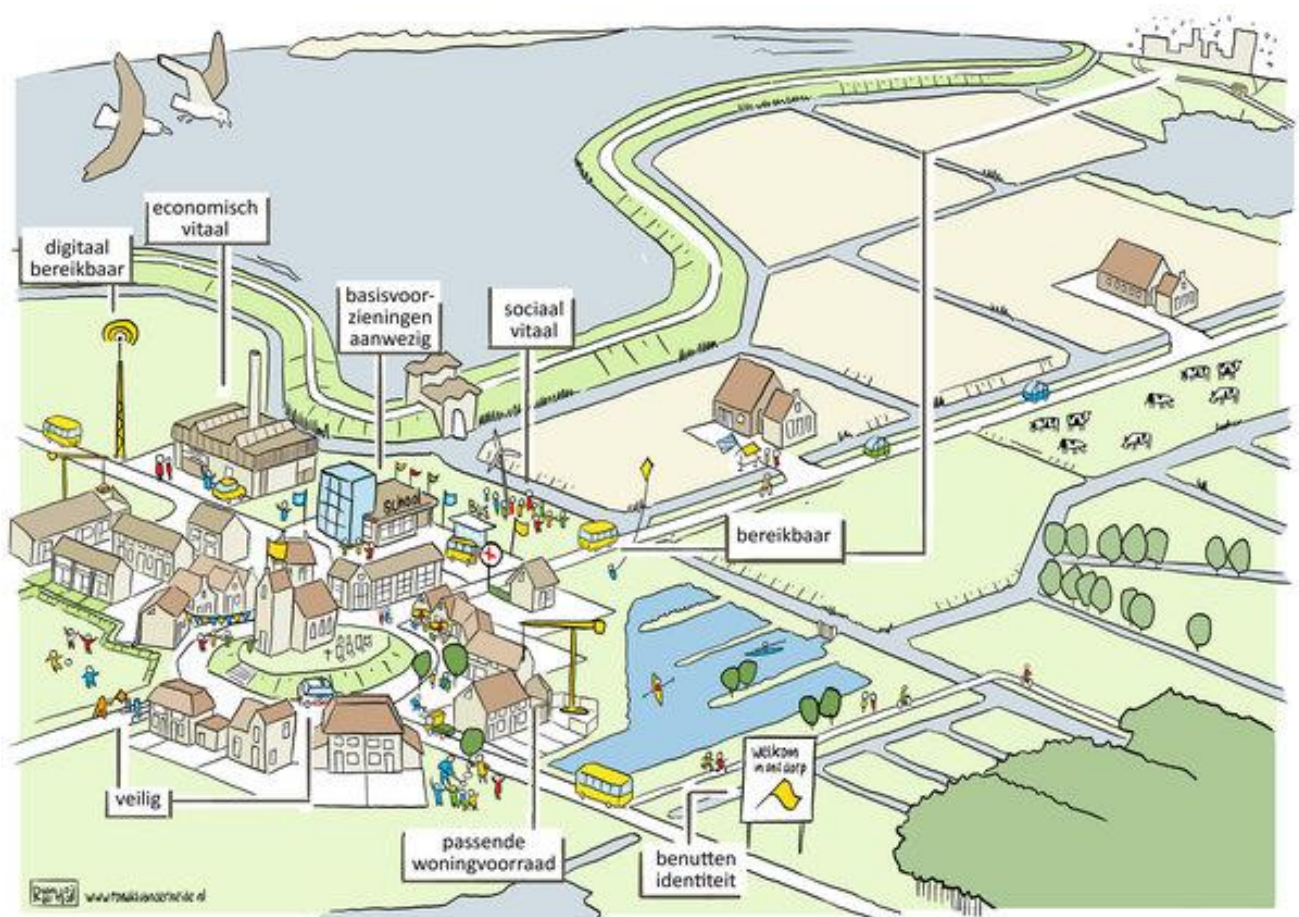
De gemeente heeft een zeer divers landschap en kent daardoor verschillende vormen van recreatie en toerisme; zowel op het land als op het water. Grotere attracties voor dagbezoek zijn plekken als Oranjewoud of museum Belvédère. Ook komen bezoekers van buiten de gemeente voor sportevenementen in Thialf of het Abe Lenstrastadio. Waterrecreatie is vooral belangrijk in en rond Akkrum. Deze sector is aan het veranderen. Bezit wordt minder belangrijk. Er is sprake van een nieuwe groep waterrecreanten die meer gericht is op dagjes varen.

4.2 Opgaven en dilemma's

Op het gebied van wonen en leven willen we in gesprek over de volgende opgaven en dilemma's:

Woningmarkt

- Tot 2030 blijft het aantal huishoudens in de gemeente groeien en is er behoefte aan nieuwe woningen. Leggen we de focus daarbij alleen op bestaand bebouwd gebied (inbreiden, herstructurering en renovatie) of willen we ook nieuwe uitbreidingswijken mogelijk maken? En zo ja, op welke plekken willen we dat?
- De druk op de woningmarkt is niet overal hetzelfde. Kiezen we vanwege behoud van voorzieningen bewust voor nieuwbouw in Heerenveen en een aantal kerndorpen, of willen we ook nieuwbouw toestaan op andere plekken?

Figuur 4.3 Voorwaarden voor vitale wijken en dorpen (bron: De Friese Aanpak)

- Vergrijzing gaat een belangrijke rol spelen op de woningmarkt. Veel ouderen blijven langer zelfstandig wonen, waardoor de doorstroming op de woningmarkt stagneert. Gaan we actief inzetten op doorstroom van senioren (voorlichting/aanbod ontwikkelen) of wachten we af wat de markt doet en bouwen we meer voor andere segmenten?

- Verduurzaming van het particulier bezit komt nog niet overal van de grond. Willen we hier als overheid actief instrumenten voor ontwikkelen of is dit vooral een verantwoordelijkheid van eigenaren zelf?

Voorzieningen

- Door voorzieningen te bundelen in een aantal kerndorpen blijft er voldoende draagvlak bestaan en kunnen deze toekomstbestendig worden gemaakt. Aan de andere kant brengen kleinschalige voorzieningen in de dorpen ook laagdrempeligheid met zich mee en dragen ze bij aan de identiteit/leefbaarheid van een dorp. Welke keuze is op de lange termijn het beste?
- De insteek kan per dorp verschillend zijn. Zien inwoners hun dorp als een autonoom dorp met eigen voorzieningen of vooral als een woondorp; een mooie plek om te wonen?

Figuur 4.4 Heerenveen is een gemeente met zeer diverse recreatiemogelijkheden

Recreatie en toerisme

- Heerenveen is een gemeente met natuur, cultuur en diverse evenementen. Hoe kunnen we deze kwaliteiten verder doorontwikkelen en onder de aandacht brengen? Benutten we het onderscheidende profiel als sportgemeente en vullen we dat verder in of zetten we de volle breedte aan kwaliteiten in de etalage? En welke toeristische voorzieningen moeten daarbij worden versterkt?
- Er is een kwaliteitsslag nodig in verblijfsrecreatie, recreatiewoningen zijn verouderd en er is (in beperkte mate) sprake van permanente bewoning van recreatiewoningen. Beleggers zijn mogelijk geïnteresseerd in nieuwe recreatiewoningen/verblijfsrecreatie. Op welke plekken willen we nieuwe accommodaties en is afstemming van de regio daarin nodig?

- Heerenveen ligt landschappelijk gezien op de overgang van hoger gelegen zandgronden naar het Friese merengebied. Watersport en recreatie op het land kunnen elkaar versterken. Hoe vergroten we de belevingswaarde vanaf het water op de belangrijkste routes? Hoe ontwikkelen we Akkrum verder als watersportkern?

Cultuur en erfgoed

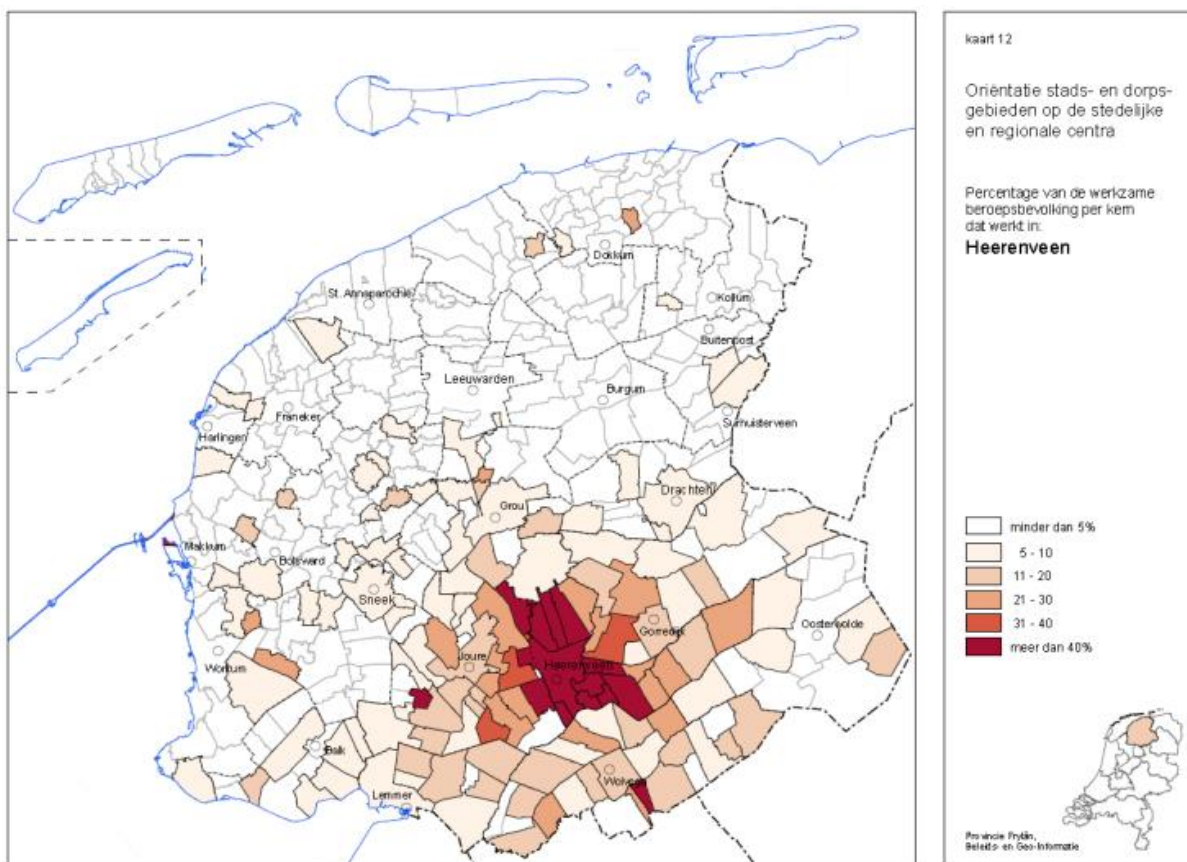
- Wat draagt bij aan de identiteit van ons gebied en van onze kernen (het verhaal van de regio), hoe behouden we die identiteit en hoe maken we die meer beleefbaar voor bewoners en bezoekers?
- Er zijn in onze gemeente veel culturele voorzieningen en initiatieven, maar die komen niet altijd duidelijk voor het voetlicht. Koesteren we de kleinschaligheid en diversiteit of willen we sterker inzetten op samenwerking en bundelen in een aantal sterkere organisaties? Draagt bundeling van voorzieningen en instellingen bij aan het zichtbaar maken of is het juist beter om per dorp initiatieven te stimuleren?
- Hoe gaan we om met cultureel erfgoed? Wat doen we met vrijkomende karakteristieke gebouwen (scholen, kerken en boerderijen)? Willen we behoud van cultuurhistorisch waardevolle panden als overheid actief faciliteren of is het eigen verantwoordelijkheid van eigenaren?
- Er zit een spanning tussen de wens tot verduurzaming en behoud van karakteristieke gebouwen of karakteristieke landschappen (zonneparken). Richten we ons vooral op het beschermen van wat er is of mogen er ook dingen worden veranderd om gebouwen te behouden?

5 Werken en ondernemen

5.1 Wat speelt er?

Arbeidsmarkt en werkgelegenheid

De beroepsbevolking van Heerenveen kent grote verschillen in opleidingsniveau en inkomensniveau. Het opleidingsniveau is laag, maar Heerenveen heeft ook gemiddeld het hoogste inkomen van Friesland. Eén op zes inwoners heeft een uitkering, maar het aantal bijstandsuitkeringen neemt recent in snel tempo af (van 1.450 in 2017 naar 1.250 nu). Veel mensen van buiten de gemeente werken in Heerenveen (zie figuur 5.1). Er is daardoor geen 1-op-1 koppeling tussen groei van de economie en afname van het aantal werklozen in Heerenveen. Dit komt door een mismatch op de arbeidsmarkt (onvoldoende gekwalificeerd personeel voor kanssectoren als gezondheid, bouw, horeca en logistiek).

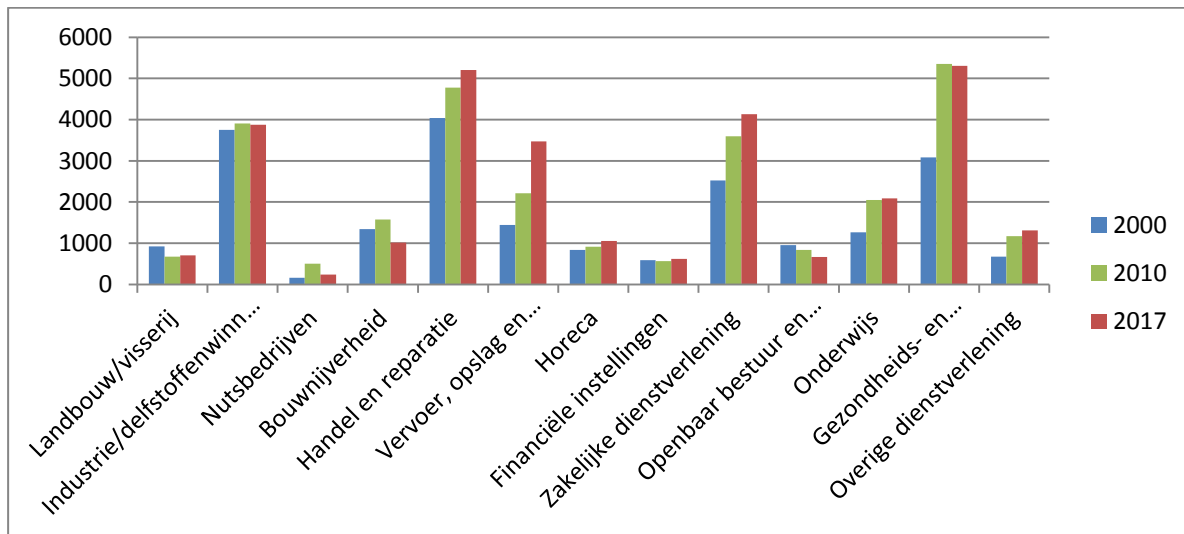

Figuur 5.1 Percentage van de werkzame beroepsbevolking dat werkt in Heerenveen (bron: Provincie Fryslân)

In Heerenveen werken ca. 500-600 arbeidsmigranten. Deels kenniswerkers, maar ook veel productiewerk. Vanuit werkgevers komen nu verzoeken om goede huisvesting te regelen, om werknemers te kunnen binden. In de toekomst zullen technologische veranderingen en vergrijzing gevolgen hebben voor de arbeidsmarkt. Robotisering en automatisering betekent niet per sé minder banen, maar wel een verschuiving naar hoger opgeleid werk.

Economische structuur

Heerenveen is een belangrijke banenmotor voor de regio. Het aandeel werkgelegenheid van Heerenveen in de provincie Friesland is toegenomen van 8,5% (in 2000) naar 10,3% (in 2017). Net als in de andere F4-gemeenten vertegenwoordigen de sectoren (gezondheids)zorg en zakelijke dienstverlening, handel & reparatie en industrie een groot deel van de werkgelegenheid. Grootste werkgever in de gemeente is ziekenhuis Tjongerschans. Daarnaast is in Heerenveen ook de sector vervoer, opslag & communicatie relatief groot. Dit hangt samen met de ligging nabij de snelwegen A32 en A7.

Figuur 5.2 Totaal aantal banen per sector in 2000 en 2017
(bron: Werkgelegenheidsregister Provincie Fryslân)

Bedrijventerreinen en kantoren

Binnen de gemeente is een groot deel van de werkgelegenheid geconcentreerd op de bedrijventerreinen, kantoren en detailhandelsgebieden in Heerenveen (ca. 80%). De grootste werkgelegenheidsontwikkeling in de afgelopen 10 jaar heeft zich voorgedaan op het Internationaal Businesssterrein Fryslân (IBF).

Op bedrijventerrein IBF, de Kavels, Haskerveen en Spikerboor zijn op dit moment uitgeefbare kavels beschikbaar (per 1 mei 2018 nog 55 ha netto). Daarnaast heeft de gemeente in het verleden gronden in het gebied Klaverblad Noordoost aangekocht. Deze gronden worden gezien als toekomstige (zachte) voorraad (zie paragraaf 7.3). Qua kantoren is er geen behoefte aan nieuwe plancapaciteit. In het Stationsgebied (3.500 m²) en aan de Abe Lenstra Boulevard (9.000 m²) zijn nog voldoende mogelijkheden om kantoren te realiseren.

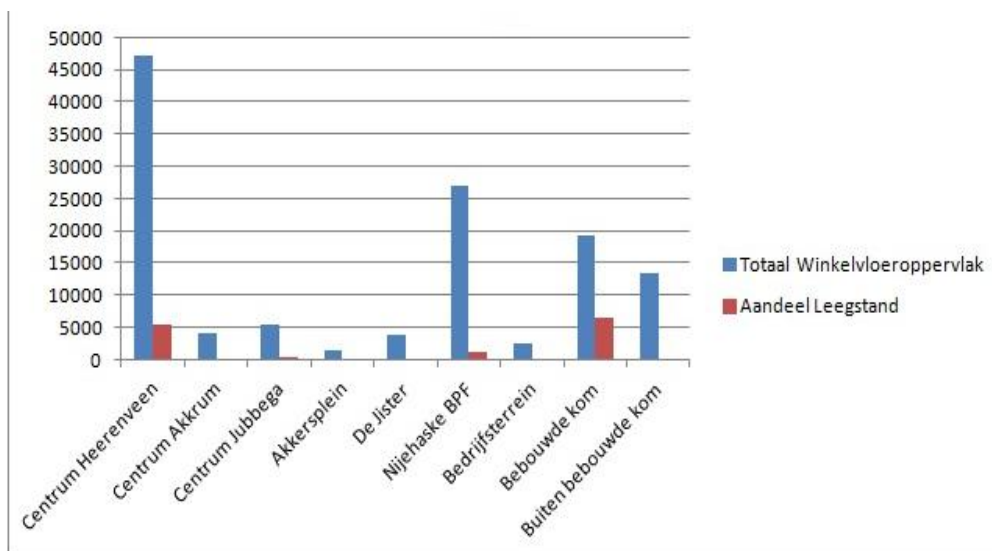
Voor de toekomst wordt verwacht dat er minder kwantitatieve vraag is naar nieuwe bedrijventerreinen en kantoren. Er is vooral sprake van een vervangingsvraag. Ontwikkelingen als flexibel werken en de transformatie naar nieuwe, hoogproductieve bedrijvigheid leiden tot een kleinere ruimtevraag. Aan de andere kant ontwikkelen zich ook specifieke bedrijfstvormen die juist extra ruimte vragen.

In het Noorden is relatief veel ruimte beschikbaar. Vanwege de ligging aan snelwegen is Heerenveen in de noordelijke context interessant voor logistiek. We krijgen te maken met ontwikkelingen op het gebied van smart logistics (meer geautomatiseerde logistiek). De grootste nieuwe ruimtevraag valt te verwachten uit groothandel (bijvoorbeeld distributiecentra van webwinkels).

In de regio Zuidoost-Friesland bestaat net als in de hele provincie Fryslan kwantitatief een fors overschot aan bedrijventerreinen. Tegelijkertijd is er sprake van een mismatch tussen vraag en aanbod, waardoor er wel behoefte aan nieuwe ontwikkelingen is. Op dit moment wordt daarom gewerkt aan een nieuw regionaal bedrijventerreinenplan.

Detailhandel

Het centrum van Heerenveen is de belangrijkste detailhandelslocatie in de regio. Het centrum bevat vooral aanbod in de sector Mode en Luxe. Opvallend is verder dat het dagelijkse aanbod in Heerenveen voor het overgrote deel in het centrumgebied te vinden is. Naast Heerenveen hebben de dorpen Akkrum en Jubbega een verzorgende functie voor de omliggende dorpen en hebben de winkels aan het Akkerplein en de Jister een verzorgende functie voor de omliggende wijken.

Figuur 5.3 Hoeveelheid winkelvloeroppervlak en leegstand per winkelgebied (bron: Locatus Online, 2018)

Tussen 2007 en 2017 is het aandeel van Heerenveen in de gemeentelijke detailhandelsoppervlakte toegenomen van 83% naar bijna 85%. De concentratie van detailhandel zet zich ook in deze gemeente voort. In Heerenveen is overigens ook sprake van de meeste leegstand in onze gemeente. Voor de gehele gemeente ligt de leegstand in de detailhandel gemiddeld op ongeveer 10,5%.

Buitengebied

In het buitengebied van Heerenveen zijn vooral melkveebedrijven actief. Sinds 2014 is het aantal (volwaardige) landbouwbedrijven afgenomen met 19%, terwijl het landbouwareaal ongeveer gelijk is gebleven (bron: landbouwtelling CBS, 2018). Dit betekent dat er sprake is van schaalvergroting. Vrijkomende agrarische gebouwen

worden deels hergebruikt voor woon-, zorg- en bedrijfsfuncties, waaronder recreatieve- en toeristische bedrijven.

Recreatie en toerisme is een belangrijke economische drager van het buitengebied. Het buitengebied is ook een plek waar we bewegen, sporten en ontspannen. Bij ruimtelijke veranderingen liggen er daarom ook kansen om meer ruimte te creëren voor sporten, fietsen, wandelen, varen, roeien, vissen, survival, ATB-en en ruitersport.

5.2 Opgaven en dilemma's

Op het gebied van werken en ondernemen willen we in gesprek over de volgende opgaven en dilemma's:

Profilering en acquisitie

- Economische ontwikkeling is van belang voor onze inwoners. De grootste werkgelegenheidsgroei komt van bestaande ondernemers. Bedrijven bieden banen en brengen daarmee welvaart naar een gebied. Heerenveen heeft daarin een regionale functie. Welke randvoorwaarden moeten we als gemeente invullen om onze bestaande bedrijven "de ruimte te geven" en eventueel nieuwe bedrijven aan te trekken?

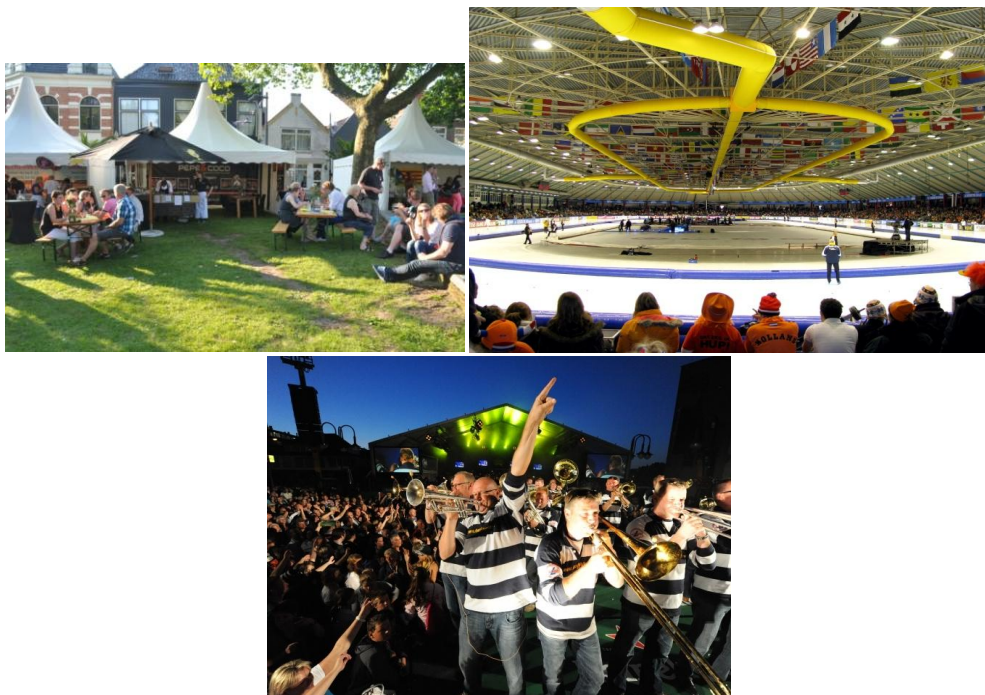
Figuur 5.4 Bedrijven langs de snelweg

- Het stimuleren van de werkgelegenheid en het aantrekken van nieuwe bedrijven kent meerdere invalshoeken. Welke ambities moeten hierbij een rol spelen? Is de verkoop van kavels leidend? Gaat het om werkgelegenheid voor ons eigen inwoners, al dan niet met een bijstanduitkering, of om de werkgelegenheid in de regio? Of zijn aspecten als economische structuur op de langere termijn, leefbaarheid en duurzaamheid bepalend?
- Is het wel mogelijk om bedrijven te werven die goed aansluiten bij de mensen op dit moment een bijstandsuitkering krijgen of moet je Heerenveen zien als banenmotor voor de regio? Wat betekent dat voor de regionale samenwerking?

- Dilemma: als we sectoren met arbeidsmigranten faciliteren, dan moeten we ook verantwoordelijkheid nemen voor passende huisvesting. Willen we dat en zo ja, waar doen we dat?

Bedrijventerreinen

- Voldoen onze bestaande bedrijventerreinen aan de behoefte van gevestigde en nieuwe bedrijven of is het nodig op deze te revitaliseren, te herstructureren of gericht te profileren?
- Op dit moment merken we dat er een grote vraag bestaat vanuit de logistieke sector naar grote kavels. Op de bestaande bedrijventerreinen zijn die bijna niet meer voorhanden. Is het wenselijk om voor deze doelgroep een nieuw bedrijventerrein (KNO) te ontwikkelen, of zijn er kansen voor andere ontwikkelingen?
- Op Haskerveen zitten al verschillende bedrijven met een circulair bedrijfsconcept en reserveringen van nieuwe circulaire bedrijven. Dit biedt mogelijkheden om Haskerveen uit te bouwen als circulair valley. Dilemma: willen we de gronden hier reserveren voor circulaire concepten of mogen er ook andere bedrijven komen?

Figuur 5.5 Welke plekken zijn geschikt voor evenementen en welk soort evenementen willen we in Heerenveen?

Evenementen

- Het binnenhalen van nieuwe evenementen kan zorgen voor een (economische) impuls. Heerenveen heeft landelijk de naam als erkende sportstad, maar kan dit profiel verder benutten. Willen we vooral evenementen om bezoekers van buiten te trekken of is leefbaarheid en sociale cohesie ook een criterium voor ondersteuning vanuit de gemeente?
- Evenemententerreinen moeten worden vastgelegd in bestemmingsplannen / omgevingsplannen. Welke terreinen vinden we geschikt voor evenementen en welk type evenementen willen we daar toestaan? (qua omvang, frequentie, geluid).

Detailhandel

- De koopkrachtbinding in een aantal winkelgebieden is afgenomen ten opzichte van 2007. Hoe houden we de winkelgebieden in Heerenveen, Akkrum en Jubbega levendig en aantrekkelijk? Welke functiemix is gewenst en welk omvang en compactheid moet het centrum hebben? Wat betekent dit voor de aanloopstraten?¹⁾
- Het gemeentelijk beleid is er op gericht het centrum van Heerenveen sterk te houden. Daarom is de gemeente vrij strikt in het toelaten van detailhandel (PDV) op bedrijventerreinen. Welke effecten zou het hebben als we een grotere diversiteit aan functies toestaan op bedrijventerreinen zoals meer grootschalige detailhandel? En willen we dat?

Buitengebied

- Om de leefbaarheid van het buitengebied in stand te houden is economische dynamiek van belang. Wat kan de gemeente doen om dit te stimuleren of mogelijk te maken? Of is het buitengebied, naast de economische landbouwfunctie die het heeft, vooral bedoeld om rustig te wonen?

Figuur 5.6 Vrijkomende agrarische bedrijven kunnen worden hergebruikt als woonboerderij of voor economische activiteiten

- De continuïteit van bedrijven is belangrijk. Het ontwikkelperspectief moet helder zijn, in het buitengebied primair voor agrarische bedrijven. Welke ontwikkelrichting voor de landbouw is op de lange termijn gewenst en hoe verhoudt die zich tot andere ambities en potenties van het buitengebied de gemeente? Kiezen we voor verdere

¹⁾ Voor het centrum van Heerenveen wordt een G1000-proces benut om deze vragen te beantwoorden

schaalvergroting of is verbreding en verduurzaming van de landbouw wenselijk? En is dit per gebied hetzelfde of laten we de schaalgrootte van bedrijven afhangen van het landschapstype, natuur en welzijnsvraagstukken?

- Zowel het Rijk, Provincie en LTO richten zich op een duurzame landbouw, waarbij grondgebondenheid en het sluiten van kringlopen centraal staat. Hoe kunnen wij als gemeente bijdragen aan deze ontwikkelrichting? Is het mogelijk om op lokale schaal kringlopen te sluiten of moeten we meer samenwerken stimuleren op regionale schaal?
- Door schaalvergroting en bedrijfsbeëindiging in de landbouw komende agrarische gebouwen leeg te staan. Welke mogelijkheden kunnen en willen we bieden voor omschakeling naar andere functies en wanneer is sanering wenselijk?

6 Toekomstbestendig en duurzaam

6.1 Wat speelt er?

Aanwezige waarden: een landschappelijk diverse gemeente

Heerenveen is een landschappelijk diverse gemeente en omvat de drie bodemsoorten die de Friese landschappen bepalen: zand, veen en klei. Als waardevolle ruimtelijke kenmerken van de gemeente worden gezien:

- De diversiteit van het landschap (zand, veen en klei) en het daarbij horende contrast tussen de hoger gelegen (besloten) zandgronden aan de oostkant en het lager gelegen (open) veengebied aan de noordkant;
- Natuurgebieden zoals de bossen rondom Oranjewoud, de Deelen, en het beekdal van de Tjonger. De laatste twee tevens zijn aardkundig waardevolle gebieden;
- Een stevig netwerk van openbaar groen in de kern en in de gemeente, waarbij al sinds 1995 ecologisch bermbeheer plaatsvindt;

Figuur 6.1 In Heerenveen liggen verschillende landschappen op korte afstand van elkaar

- De aanwezigheid van een flink veenpakket met bijbehorende landschaps- en natuurwaarden rondom Aldeboarn;
- Het schone grondwater onder het keileem. Dit komt als kwelwater naar boven in de veenpolders bij Tjalleberd en geeft mogelijkheden voor bijzondere natuurwaarden;
- De ligging op een snijpunt van twee snelwegen en aan een Intercity-spoorlijn;
- Het rijke verleden van de dorpen langs de Boorn. Dit komt tot uitdrukking in de vele archeologisch waardevolle terreinen en het beschermd dorpsgezicht Aldeboarn;
- De bijzondere geschiedenis van het gebied rondom Oranjewoud; ook beschermd dorpsgezicht.

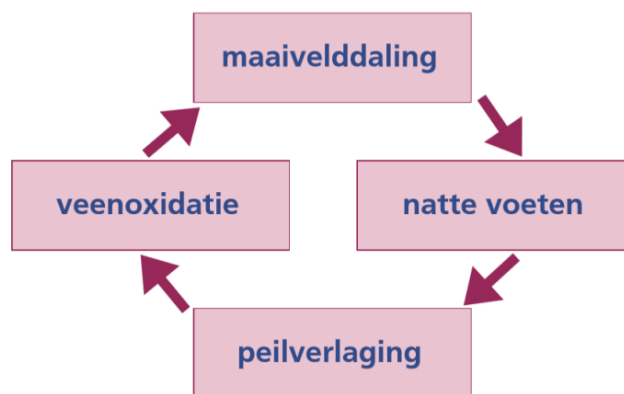
Het landschap gaat veranderen

Het landschap rondom Heerenveen staat onder druk door de ruimtevrage die nieuwe stedelijke functies met zich mee brengen (bedrijventerreinen, woningbouw). Voor het buitengebied van de gemeente geldt dat de energietransitie en veranderingen in de landbouwpraktijk het landschap verder zullen veranderen.

Bodem en ondergrond

Het wordt drukker in de ondergrond. Ontwikkelingen als gaswinning, geothermie en drinkwaterwinning kunnen elkaar bijten en vragen om regie van de overheid. Voor de diepe ondergrond heeft het Rijk een voorzet gedaan met de Structuurvisie Ondergrond (STRONG). De gemeente werkt zelf aan een beleidskader ten aanzien van gaswinning en ontwikkelt als onderdeel van de Omgevingsvisie op termijn een eigen visie op bodem en ondergrond.

In de bovengrond kan drukte ontstaan door nieuwe netten in het kader van de energietransitie en de aanleg van glasvezelkabels. Bodemdaling als gevolg van veenoxidatie en peilverlaging in het veenweidegebieden leiden tot problemen voor boeren, natuur en inwoners.

Figuur 6.2 De veenbodem daalt door een cyclisch proces van maaiveldddaling, peilverlaging en veenoxidatie

Biodiversiteit

In het midden van het Heerenveense veenweidegebied ligt natuurgebied de Deelen. Het gebied maakt deel uit van een Europees netwerk van belangrijke natuurgebieden; Natura 2000. De Deelen is één van de gebieden in Friesland die het laatst verveend is en is aangewezen voor bijzondere vogelsoorten. Naast het Natura 2000-gebied de Deelen zijn flinke stukken in de gemeente Heerenveen aangewezen als onderdeel van Natuurnetwerk Nederland (voorheen Ecologische Hoofdstructuur), als Ganzenfoerageergebied of Weidevogelkansgebied. Voorbeelden van deze natuurgebieden zijn het Ketliker Schar, de bossen bij Oranjewoud, de Kiekenberg en de Botmar.

In de omgeving van Heerenveen en de snelwegen komt de meeste lichtuitstoot voor. Donkerte en stilte zijn vooral kwaliteiten van het buitengebied. De Deelen is door de Provincie ook aangewezen als stiltegebied.

In Nederland is de biodiversiteit teruggelopen naar ca. 15% van de oorspronkelijke, ongestoorde natuursituatie. Nederland voldoet nog niet aan de Europese doelstelling om soorten en habitattypen in gunstige staat te brengen en te houden. In Fryslân is vooral de afname van de aantallen weidevogelsoorten opvallend.

Door ontwatering van het veen zullen natuurwaarden die zijn gerelateerd aan de veenbodem op termijn verdwijnen en kan de natuurkwaliteit in de Deelen verslechteren. Plantensoorten die gedijen in natte omstandigheden en vaak zeldzaam zijn, nemen af en voor weidevogels blijft minder voedsel beschikbaar.

Klimaatverandering

Klimaatverandering zal meer clusterbuien, droogte en hittestress met zich meebrengen. Hittestress is vooral aan de orde op plekken met grote verharde oppervlakten zoals het centrum van Heerenveen en de dorpskern van Akkrum. Daarnaast zorgen plekken met veel groen en water juist voor verkoeling. Door tijdelijke berging en verbeterde waterafvoer wordt overlast door clusterbuien grotendeels voorkomen. Wel kan hinder optreden als tunnels onder water lopen.

Figuur 6.3 Opgave op het gebied van de energietransitie

Duurzame energie

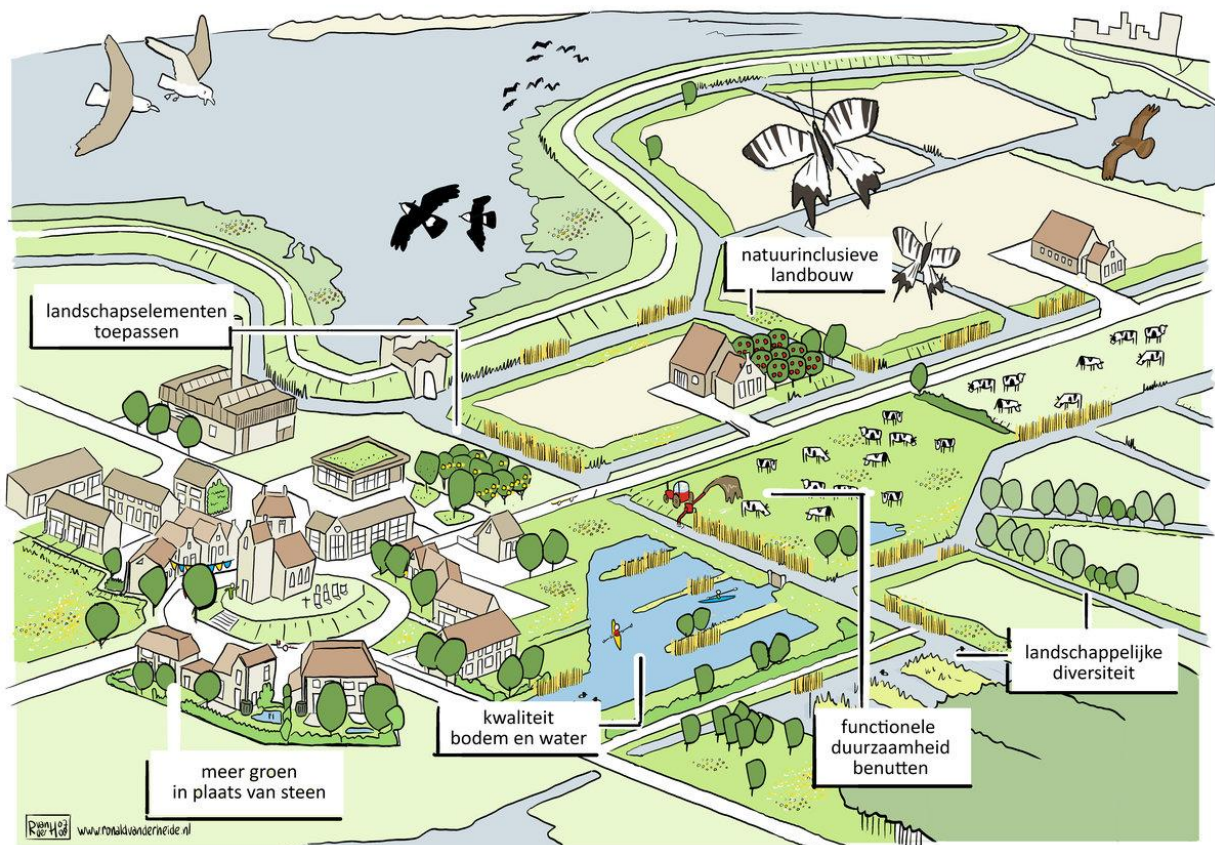
In 2015 werd ongeveer 154 van de 3243 Terra Joules energie duurzaam opgewekt (ca. 5%). Klimaatverandering en (inter-)nationale afspraken die hierover zijn gemaakt maken de transitie naar hernieuwbare en schone energie tot een urgent vraagstuk. De gevolgen van deze transitie zullen hoe dan ook te zien zijn binnen stedelijk gebied en in het landelijk gebied. De bovenstaande figuur geeft een indicatie van de hoeveelheid zonnepanelen, windmolens, geothermie of biomassa die nodig is om voldoende elektriciteit, warmte en brandstof te leveren voor de gemeente.

6.2 Opgaven en dilemma's

Op het gebied van toekomstbestendig en duurzaam willen we in gesprek over de volgende opgaven en dilemma's:

Bodem en ondergrond

- Provincie en Wetterskip Fryslân werken samen aan de uitvoering van de Veenweidevisie. Welke veranderingen in het gebied willen we wel en niet tot stand brengen? En welke rol kan de gemeente daarbij spelen?
- De bodem en ondergrond vormen een archief van ons verleden en leveren verschillende ecosysteemdiensten zoals waterzuivering en -berging, het vastleggen van koolstof en het leveren van (duurzame) energie. Welke waarden in de ondergrond willen we bewaren voor de generaties na ons en hoe kunnen we de ondergrond op een goede manier benutten voor een duurzame ontwikkeling?

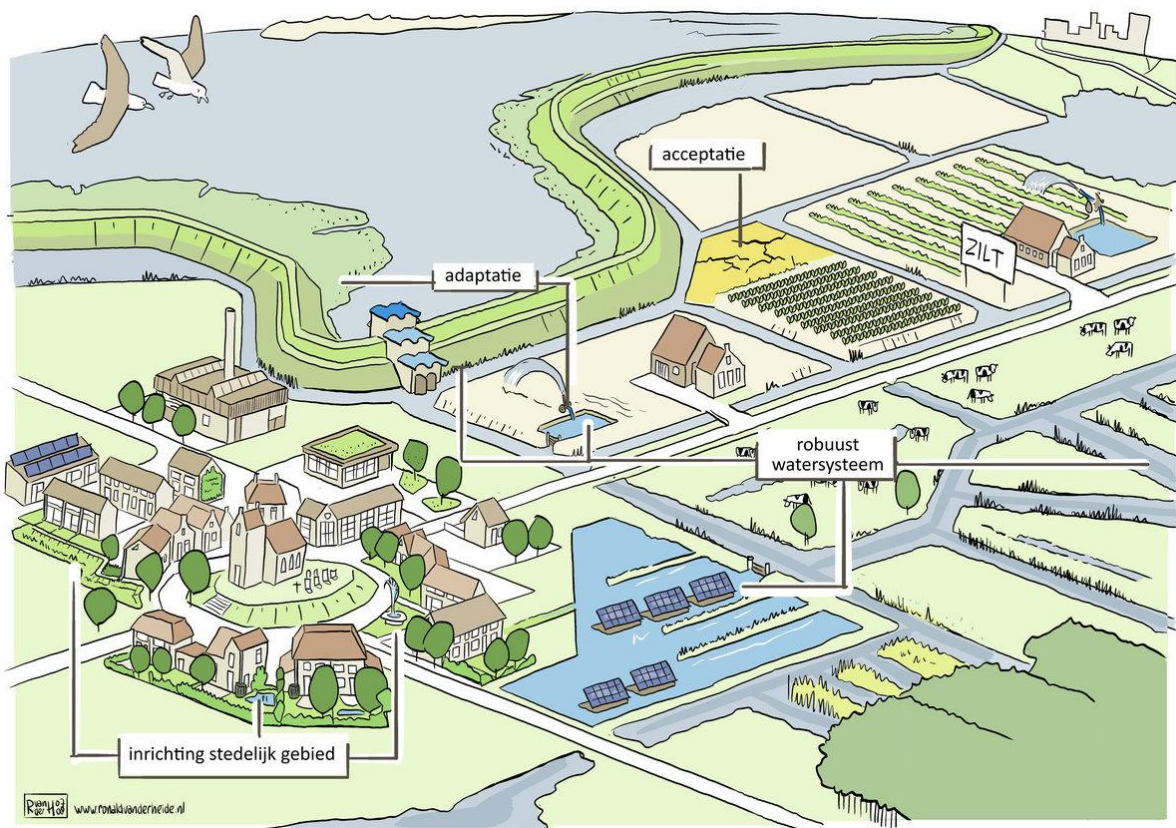
Figuur 6.4 Opgave op het gebied van biodiversiteit

Landschap en biodiversiteit

- Hoe zorgen we ervoor dat nieuwe ontwikkelingen passen in het landschap op een manier dat de verschillende landschapstypen herkenbaar blijven? Welke veranderingen op het gebied van energie, klimaatadaptatie, recreatie & toerisme en landbouw kunnen de verschillende landschapstypen aan? En welke ontwikkelingen willen we alleen op bepaalde plekken?
- Op het gebied van landschap en natuur zien we steeds meer bewustwording en betrokkenheid van inwoners (denk aan de discussie over landschapspijn). Veel

inwoners zien het landschap als gezamenlijk bezit, terwijl een boer vaak zijn brood moet verdienen met het bewerken van het land. Er zit dus een spanning tussen de economische, de ecologische- en de beleefingswaarde. Hoe kunnen we de beleefbaarheid van het landschap vergroten? En hoe zorgen we ervoor dat betrokkenheid van inwoners ook leidt tot een gezamenlijke verantwoordelijkheid? Welke rol kunnen inwoners en de gemeente spelen op het gebied van biodiversiteit?

- Langs de snelweg ligt ruimte voor nieuwe woongebieden (A32-zone). Met inbreiding op deze plekken wordt nieuw ruimtebeslag in het buitengebied voorkomen, maar hoe verhoudt het invullen van deze gebieden zich met de ambities op het gebied van openbaar groen en gezondheid? Langs de snelweg is immers ook sprake van een hogere geluidsbelasting, fijn stof en risicobronnen in het kader van externe veiligheid.

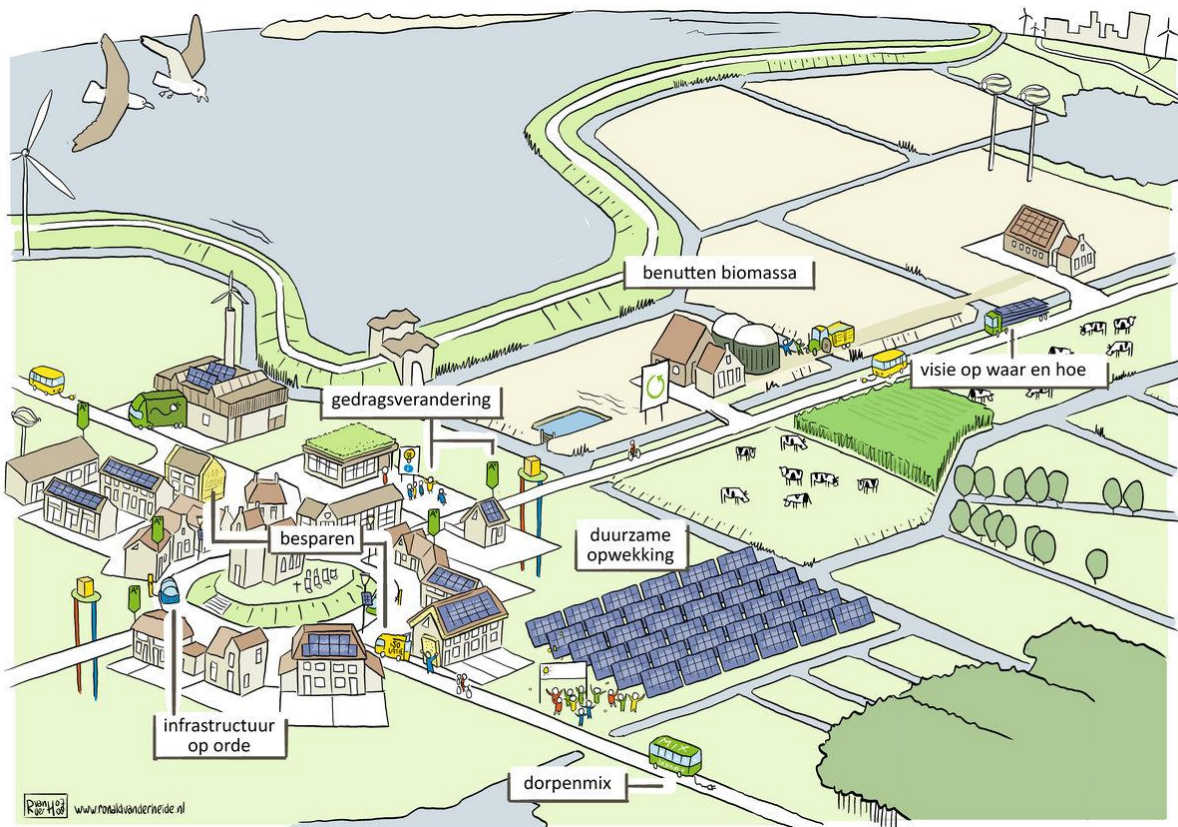

Figuur 6.4 Opgave op het gebied van klimaatadaptatie

Klimaatadaptatie en openbare ruimte

- Er is ruimte nodig om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen. Daarbij gaat het enerzijds om piekbuien op plekken waar het water moeilijk kan worden afgevoerd (wateroverlast). Aan de andere kant moet ook meer water worden gebufferd/vastgehouden om periodes van droogte voldoende zoet water te kunnen leveren en op plekken met hittestress verkoeling te bieden. Hoe gaan we om met deze klimaatgevolgen? Kunnen we gevolgen voorkomen (klimaatadaptatie) of er is deels ook sprake van klimaatacceptatie?
- De ruimtelijke structuur van gebouwen en infrastructuur ligt vaak voor een lange periode vast. In de openbare ruimte liggen kansen om slagen te maken op het gebied van klimaatadaptatie en biodiversiteit. Daarnaast willen we het groen ook gebruiken om te sporten, te spelen, te recreëren of voedsel te verbouwen. Heerenveen heeft

geen actuele groenstructuurvisie of visie op de openbare ruimte. In de Omgevingsvisie kan richting worden gegeven aan het gebruik, de inrichting en het beheer van het openbaar groen. Bijvoorbeeld door aan het openbaar groen één of meerdere functies toe te kennen (bijvoorbeeld ecologie, recreëren/sporten/spelen, verbouwen van voedsel of esthetisch groen). Welke functies kunnen slim worden gecombineerd en welke sluiten elkaar uit?

Figuur 6.5 Opgave op het gebied van de energietransitie

Energietransitie

- De gemeentelijke doelstelling houdt in dat we op termijn energieneutraal willen zijn. Momenteel is de RES (Regionale Energiestrategie) in voorbereiding. Tijdens dit proces wordt de energiemix op het niveau van Fries grondgebied bepaald en een doorkijk gegeven op welke plekken dit kan of moet landen. Concreet kan het gevolg zijn dat Heerenveen (of andere gemeenten) een grotere opgave krijgen om nabijgelegen gemeenten met weinig grondgebied te compenseren. Welke doelstelling streven wij als gemeente na en met welke energiemixen kunnen we energieneutraal worden?
- De energietransitie gaat hoe dan ook leiden tot veranderingen in de gebouwde omgeving en in het landschap. Welke vormen van energie willen we op welke plekken toestaan en welke voorwaarden stellen we aan goede ruimtelijke inpassing?
- Het gemeentelijk zonneparkenbeleid gaat uit van kleine parken bij kleine dorpen en grote parken bij Heerenveen. De energieopgave is dusdanig groot dat deze uitgangsprincipes wellicht niet zijn vol te houden. Op welke plekken zien we kans om energielandschappen te creëren?

7 Gebiedsopgaven

In de gemeente zijn een aantal lopende opgaven voor de ontwikkeling van nieuwe stedelijke functies. In andere gebieden zijn er veranderende omstandigheden waardoor er een opgave ligt om te komen tot een betere inrichting. In dit hoofdstuk worden vijf specifieke gebiedsopgaven geschetst die mede bepalend zijn voor de ontwikkeling van Heerenveen als geheel. In het kader van de dialoog worden deze ontwikkelingen daarom meegenomen. Ook kunnen uit de dialogen aanvullende gebiedsopgaven naar voren komen.

7.1 Gebiedsontwikkeling A32-zone

Op dit moment worden de aansluitingen op de A32 aangepast. Dit leidt tot een verbeterde bereikbaarheid van het gebied grenzend aan de snelweg. In deze A32-zone zijn de afgelopen jaren verschillende ontwikkelingen tot stand gebracht, bijvoorbeeld in het Sportstadgebied. Tegelijkertijd is er nog ruimte om het gebied verder te ontwikkelen. De begrenzing van dit gebied omvat Heerenveen Noord-Oost, het Stadiongebied, en de het deel van Skoatterwâld langs de A32.

Figuur 7.1 De A32-zone biedt mogelijkheden voor gebiedsontwikkeling

Verschillende ideeën en ontwikkelingen zijn relevant voor de invulling van het gebied:

- De ontwikkeling van een hotellocatie (er zijn twee verschillende plannen ingediend);
- De ambities van SC Heerenveen om te komen tot een eigen voetbalacademie aan de oostkant van de A32 ten noorden van het huidige sportcomplex;
- De ambities van de VV Heerenveen voor het huidige sportcomplex;
- De potenties van de voorgenomen woningbouw op de vlek grond in Skoatterwâld grenzend aan P6 en Heerenveen-Noord Oost;

- De potenties van de gronden aan de Oranje Nassaulaan; wel of geen woningbouw, eventuele alternatieve functies;
- De kansen voor alternatieve ontwikkelingsmogelijkheden voor de resterende kantorenvlek aan de Abe Lenstra Boulevard ten westen van het Fryslân College;
- De ontwikkelingspotenties voor de noordplot (zowel ten noorden als ten zuiden van de Atalantastraat);
- De behoefte aan c.q. de ambities met betrekking tot ruimte voor evenementen.
- De bereikbaarheid (locatie en omvang van parkeervoorzieningen) van het gebied tijdens (sport)evenementen;
- De inrichting van het openbare gebied.

Het is wenselijk om de ontwikkeling van de A32 in onderlinge samenhang te bekijken. Daarom zal voor dit gebied op termijn een structuurvisie worden gemaakt. De Omgevingsvisie vormt daarbij een kader op hoofdlijnen. Een dilemma dat speelt in de A32-zone is dat verdere verdichting gewenst is vanuit duurzame verstedelijking. Aan de andere kant kan het vanuit gezondheid van belang om terughoudend te zijn met kwetsbare functies langs de snelweg.

Figuur 7.2 Centrum van Heerenveen

7.2 Centrumgebieden Heerenveen, Akkrum, Jubbega en Aldeboarn

In het Hoofdlijnenakkoord 2018-2022 is opgenomen dat een kwaliteitsimpuls gewenst is in de centrumgebieden van Heerenveen, Akkrum, Aldeboarn en Jubbega. Daarbij gaat het zowel om mogelijk functieverandering in deze gebieden, als de invulling van de openbare ruimte.

Voor het centrum van Heerenveen wordt een G1000-proces opgestart. Gelijktijdig worden nieuwe plannen uitgewerkt voor het stationsgebied van Heerenveen en zijn worden ook planvormingsprocessen opgestart voor Akkrum, Aldeboarn en Jubbega. Het is wenselijk dat deze plannen goed op elkaar aansluiten, waardoor ze elkaar aanvullen en versterken. In de integrale Omgevingsvisie kunnen uitspraken op hoofdlijnen worden gedaan over het profiel van deze gebieden.

7.3 Ontwikkeling van Klaverblad-Noordoost

Heerenveen heeft op dit moment op verschillende bedrijventerreinen bedrijvenskavels in de aanbidding. Om in te kunnen spelen op nieuwe vragen van bedrijven, wordt plannen voorbereid voor de ontwikkeling van het gebied Klaverblad-Noordoost. De ontwikkeling van dit gebied zal gefaseerd en adaptief tot stand komen.

Figuur 7.3 Plangebied Klaverblad-Noordoost

In het proces van de Sinnetafels wordt gewerkt aan de invulling van Klaverblad Noordoost. Samen met omwonenden zijn een aantal schetsscenario's gemaakt (zie onderstaand één van de schetsscenario's). Op dit moment wordt gedacht een invulling van 1/3 bedrijventerrein, 1/3 zonnecollectoren en 1/3 bedrijventerrein. Voor dit gebied moet nader worden afgewogen voor welk type bedrijven het kan worden gebruikt.

Dilemma's en opgaven die spelen bij de nadere uitwerking van de plannen:

- Op welke bedrijfssegmenten wordt het terrein en de acquisitiestrategie ingericht? En welke maatvoering krijgen de kavels daarbij? Richten we ons op logistieke bedrijven of willen we gronden reserveren voor andere bedrijvigheid (zie ook de dilemma's die worden beschreven in paragraaf 5.2);
- Welke rol spelen de duurzaamheidsambities van de gemeente bij het werven van bedrijven en de uitgifte van kavels?

7.4 Woningbouwopgave (kwantitatief en kwalitatief)

De bevolkingsgroei in Heerenveen remt in de toekomst af. Omdat het aantal huishoudens de komende jaren nog blijft groeien, blijft er behoefte aan uitbreiding van de woningvoorraad.

De benodigde nieuwbouw kan waarschijnlijk voor een groot deel worden gerealiseerd binnen bestaand bebouwd gebied en bestaande uitleglocaties zoals Skoatterwâld (Heerenveen), de Eide (Tjalleberd) en de Fjilden (Nieuwehorne). Over de invulling en programmering van nieuwe woningbouwlocaties moet nog worden nagedacht. Heerenveen Noordoost en het Stadiongebied Noordplot zijn in beeld als potentiële inbreidingslocaties.

Door verandering van de bevolkingssamenstelling en de noodzaak tot verduurzaming verschuift de woningbouwopgave naar een meer kwalitatieve opgave. De kwalitatieve opgave wordt het eerst zichtbaar in kwetsbare delen van de woningvoorraad. Renovatie van sociale huurwoningen en investeringen in de particuliere woningvoorraad zijn noodzakelijk om de levensduur van woningen te verlengen en de woningvoorraad te verduurzamen. Waar de verkoopbaarheid en verhuurbaarheid van woningen niet meer op peil is te brengen met renovatie, kan herstructurering en vervanging van de woningvoorraad gewenst zijn. Herstructureringsgebieden zijn nog niet afgebakend.

Figuur 7.4 Woningbouw in uitbreidingsgebied Skoatterwâld

Op welke plek daadwerkelijk nieuwe woningen worden gerealiseerd, in welke samenstelling en voor welke doelgroep, wordt in belangrijke mate bepaald door de woningvraag. Deze woningvraag wordt beïnvloed door landelijke en regionale ontwikkelingen zoals vergrijzing en de gezinsverdunding, de trek naar grotere kernen, flexibilisering van de arbeidsmarkt en de noodzaak tot verduurzaming. De Omgevingsvisie zal op hoofdlijnen richting geven aan het woningbouwprogramma voor de komende jaren.

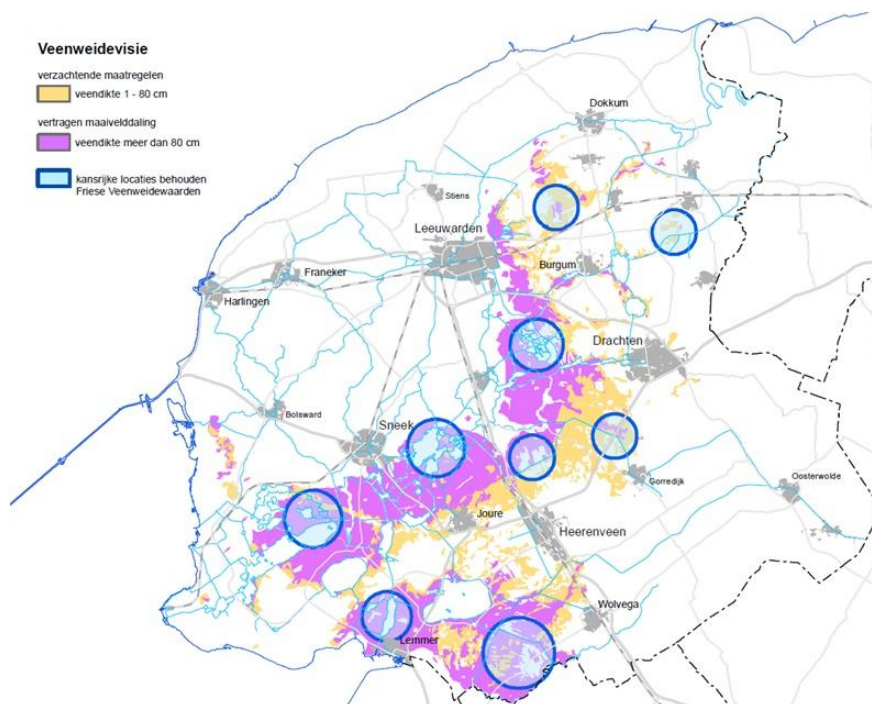
7.5 Veenweidegebied

In het Friese veenweidegebied daalt het maaiveld doordat de veenlaag langzaam verdwijnt. Oorzaak is de ontwatering van het veen, waardoor er zuurstof in de bodem komt en het veen langzaam wordt afgebroken (veenoxidatie).

Effecten veenoxidatie

De effecten van bodemdaling zijn onomkeerbaar en ingrijpend voor de inrichting en het gebruik van het gebied, en daarom ook voor de mensen die er wonen, werken en recreëren. Wanneer we het huidige beleid en de huidige maatregelen doorzetten is het veen over honderd jaar nagenoeg verdwenen. De veenweideproblematiek leidt tot verschillende effecten voor de leefomgeving:

- Verdroging van hoger gelegen natuur en landbouwgronden;
- Versnippering van het waterbeheer;
- Droogstaande fundering;
- Verzakkende wegen en riolering;
- 30% van de Friese CO₂-uitstoot komt door afbraak van het veen in Friesland;
- Afname bodemvruchtbaarheid;
- Verdwijnen landschappelijke kenmerken, archeologische waarden en natuurwaarden.

Figuur 7.5 Gebiedsindeling in de Veenweidevisie

Veenweidevisie Provincie Fryslân

In 2015 is door Provinciale Staten de Veenweidevisie vastgesteld. In de Veenweidevisie zijn een aantal generieke beleidsuitgangspunten opgenomen en een aantal gebiedsgerichte strategieën. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen gebieden waar veenlaag te dun is (veendikte <80 cm), gebieden waar de veenoxidatie vertraagt kan worden (veendikte >80 cm) en gebieden waar een nog dikke veenlaag aanwezig (kansrijke gebieden).

In de kansrijke gebieden liggen mogelijkheden voor integrale gebiedsaanpak en een koppeling van opgaven op het gebied van landbouw, waterbeheer, biodiversiteit, toerisme en leefbaarheid.

Veenweidegebied Aldeboarn / de Deelen

Het veenweidegebied in de omgeving van de dorpen Aldeboarn en Akkrum wordt ook wel het 'lage midden' van Friesland genoemd. Vanwege het aanwezige veenpakket wordt het gebied Aldeboarn / de Deelen in de Veenweidevisie aangemerkt als kansrijk gebied. In de diepe veenpolders ten zuiden van de Deelen is het veen grotendeels afgegraven of verbrand (geoxideerd). Hier komt de onderliggende zandgrond te voorschijn.

Figuur 7.6 Het veenweidegebied in de omgeving van Aldeboarn, Nes en Akkrum

Door boeren (Gebiedscollectief it Lege Midden) en Stichting Beekdallandschap Koningsdiep/ De Nije Boarn wordt gewerkt aan oplossingen voor de veenweideproblematiek. Er zijn onder andere proeven opgestart met grondwatergestuurd peilbeheer, andere vormen van maïsteelt en het verbeteren van de bodemvruchtbaarheid. Er wordt naar gestreefd om eind 2019 een door de streek gedragen ontwikkelingskoers te formuleren. In de Omgevingsvisie kan de rol en de visie van de gemeente op het veenweidegebied nader worden ingevuld.

8 Algemene opgaven

In dit hoofdstuk worden een paar algemene dilemma's benoemd die bij het opstellen van de Omgevingsvisie en tijdens de uitvoering daarvan een rol kunnen spelen. Met deze discussienota worden de dilemma's geagendeerd, maar worden er nog geen keuzes gemaakt. Wel is duidelijk dat het stellen van prioriteiten noodzakelijk is. In de nota van uitgangspunten en de ontwerp-Omgevingsvisie komen deze keuzes aan de orde.

8.1 Beleid en regelgeving van andere overheden

We starten de discussie over de Omgevingsvisie niet vanuit een blanco situatie. Als gemeente beschikken we al over veel actueel beleid. Aanvullend gelden vanuit andere overheden randvoorwaarden en beperkingen voor het ruimtegebruik binnen onze gemeente. Deze kaders bepalen het speelveld waarbinnen de gemeente zich kan ontwikkelen.

Op dit moment hebben zowel het Rijk als de Provincie een nieuwe Omgevingsvisie in voorbereiding. Zodra deze visies zijn vastgesteld (of als ontwerp zijn gepubliceerd), wordt dit beleid vertaald naar de Omgevingsvisie voor Heerenveen. Daarnaast gelden natuurlijk de wettelijke bepalingen.

8.2 Conflicterende ruimteclaims

Veel ontwikkelingen vragen in de komende jaren meer ruimte, zowel bovengronds als ondergronds. Daarbij kunnen ontwikkelingen de omgevingskwaliteit onder druk zetten, omdat ze ten koste gaan van de leefbaarheid, de landschappelijke kwaliteit of de gezondheid.

Voorbeelden van het conflicterende belangen en ruimteclaims zijn:

- Het versterken van Heerenveen als regionaal centrum vs. draagvlak voor voorzieningen in de dorpen;
- Ruimte voor economische dynamiek vs. rust en gezondheid;
- Intensivering van de landbouw vs. biodiversiteit;
- De noodzaak om de energietransitie te versnellen vs. de kwaliteit van het landschap.

Overkoepelende dilemma's

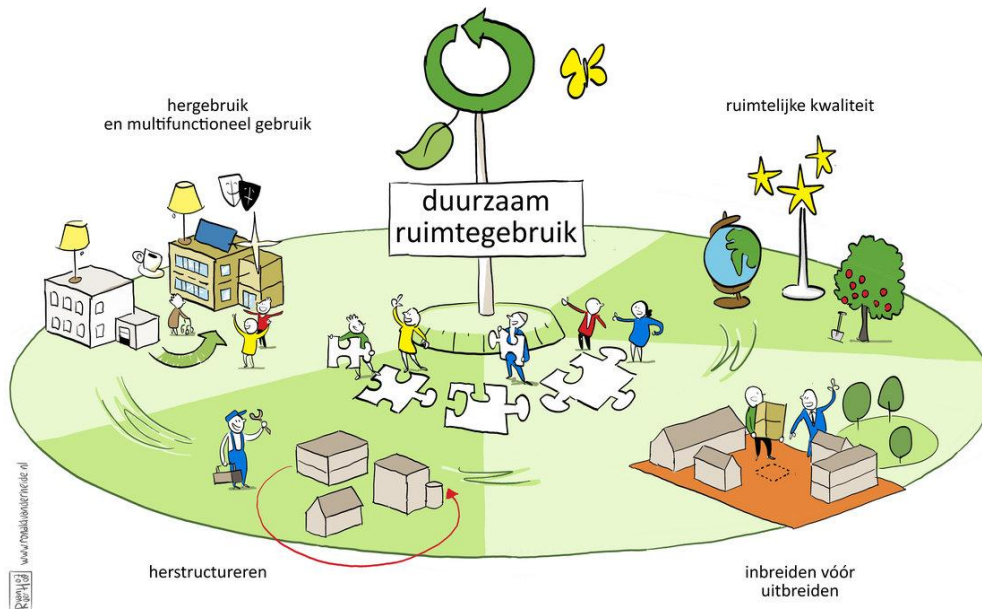
In de discussiefase zijn ook een aantal overkoepelende dilemma's naar voren gekomen:

- Wat voor gemeente willen we zijn? Wat bepaalt het DNA of de identiteit van je dorp/gemeente? Hoe behouden we deze kernwaarden maar bieden we ook de benodigde ruimte voor nieuwe ontwikkelingen op het gebied van economie, wonen of verduurzaming?
- Met een keuze voor inbreiding binnen het bestaand bebouwd gebied zijn we zuinig met de ruimte in het buitengebied. Aan de andere kant kan dit ten koste gaan van waardevol (openbaar) groen binnen de kernen. Daarnaast kan het vanuit gezondheidsoogpunt wenselijk zijn om terughoudend te zijn met kwetsbare functies langs snelwegen;
- Vanuit welk oogpunt willen we evenementen organiseren en recreatieve voorzieningen de ruimte geven? Willen we vooral bezoekers van ver trekken, of juist meer focus op de eigen inwoners?

- Koesteren we de kleinschaligheid en diversiteit of willen we sterker inzetten op samenwerking en bundelen van organisaties en voorzieningen?
- Er zit soms een spanningsveld tussen nieuwe economische activiteiten en aanwezige omgevingskwaliteiten zoals stilte, donkerte of schone lucht. De Omgevingswet biedt voor een aantal omgevingsaspecten de mogelijkheid om per gebied strengere of juist minder strenge normen vast te stellen. In welke gebieden willen we meer ruimte voor economische dynamiek en in welke gebieden willen we juist een betere bescherming van omgevingskwaliteiten?

Meervoudig ruimtegebruik

In een aantal gevallen gaan functies goed samen. Door het slim ordenen en zoneren van gebieden meerwaarde worden bereikt (meervoudig ruimtegebruik). In andere gevallen is het mogelijk om negatieve gevolgen van ontwikkelingen weg te nemen door het stellen van randvoorwaarden of het treffen van (inpassings-) maatregelen.

Figuur 8.1 Een deel van de ruimteconflicten kunnen worden opgelost door duurzaam ruimtegebruik

Milieueffectrapportage

Door middel van milieueffectrapportage kunnen de effecten van verschillende keuzes voor de leefomgeving in beeld worden gebracht. Dit helpt bij het stellen van prioriteiten of het formuleren van randvoorwaarden. Afhankelijk van de reikwijdte van de Omgevingsvisie is een Milieueffectrapportage verplicht, optioneel of niet nodig. Na de dialoogfase dient te worden afgewogen of een milieueffectrapport wordt gemaakt.

8.3 Een andere rol voor de gemeente?

Veranderende visie op de overheid

De Omgevingswet laat meer ruimte voor lokaal maatwerk en streeft naar meer betrokkenheid van burgers bij de ontwikkeling van plannen. Dit past ook bij de ontwikkeling waarin burgers steeds meer toegang hebben tot informatie en steeds meer zaken zelf organiseren. Tegelijkertijd wordt van de overheid ook meer regie en actie

gevraagd op urgente maatschappelijke opgaven zoals de energietransitie en het inpassen van de gevolgen van het klimaat (klimaatadaptatie). Dit brengt voor de gemeente een dilemma met zich mee. Moeten de gemeente meer loslaten of meer regisseren? En is dat bij elke opgave hetzelfde of kan de overheid meerdere rollen tegelijk aannemen?

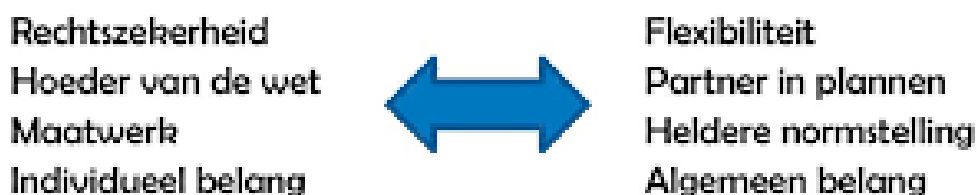

Figuur 8.4 Vier benaderingen van het sturen op doelen door de overheid (bron: van der Steen et. al, 2014)

Dilemma's in het kader van de Omgevingswet

Een aantal voorbeelden van vragen en dilemma's die een rol spelen bij de invulling van het nieuwe omgevingsinstrumentarium:

- Flexibiliteit in een Omgevingsplan geeft meer mogelijkheden om mee te werken aan initiatieven, maar ook minder rechtszekerheid aan burgers. Hoeveel zekerheid vinden we minimaal nodig? Geldt dit overal?
- Wanneer de invulling van de fysieke leefomgeving van onderop wordt georganiseerd, betekent dit mogelijk ook meer vrijblijvendheid en een minder samenhangende ruimtelijke structuur. Aan de andere kant is er meer ruimte voor dynamiek en spontaniteit, hoe moet de gemeente hier op in spelen?
- Hoe borgen we dat het algemene belang voorop blijft staan, wanneer meer vanuit particuliere initiatieven wordt gewerkt?
- Worden doelstellingen voor de lange termijn wel gehaald als we allemaal samen verantwoordelijk zijn? Leidt samenwerking tot nieuwe inzichten en sneller en beter resultaat of juist tot vertraging?

Figuur 8.3 Dilemma's in het kader van de Omgevingswet

In gesprek met inwoners

Belangrijke vragen tijdens de dialoogrondes zijn: welke rol zien bewoners voor zichzelf bij de verschillende opgaven? Bij welke opgaven is meer regie van de overheid gewenst? De uitkomst kan per opgave heel verschillend zijn. Misschien zijn inwoners bijvoorbeeld wel geneigd om delen van het groen in te richten of te onderhouden, maar vinden zij dat de gemeente verantwoordelijk is voor klimaatadaptatie.

9 Vervolgproces

Na vaststelling van de discussienota wordt de eerste dialoogronde met inwoners en belangenorganisaties gestart. De uitkomsten hiervan worden voor de zomer vastgelegd in een concept Nota van Uitgangspunten.

9.1 Dialoog met inwoners

De omgevingsdialogen vinden plaats in zes verschillende gebieden (zie kaartje in bijlage 2). Tijdens de dialoogsessies wordt een korte introductie gegeven op de Omgevingsvisie en de opgaven die de komende jaren van belang zijn voor onze gemeente, maar bovenal gaan we in gesprek met inwoners.

Inwoners, raadsleden en belangenorganisaties worden allemaal uitgenodigd. De wijze waarop de dialogen worden ingevuld wordt uitgewerkt als onderdeel van het Communicatieplan.

9.2 Uitwerking in Nota van Uitgangspunten

Met de opbrengst van de dialoogfase zullen we in een concept Nota van Uitgangspunten de volgende zaken verder uitwerken:

- Overkoepelende ambitie voor de omgevingsvisie;
- Leidende principes op het gebied van samenwerking en inhoud;
- Ambities en doestellingen voor de verschillende thema's en gebieden;
- Afbakening van urgente opgaven;
- Voor zover relevant: verschillende scenario's.

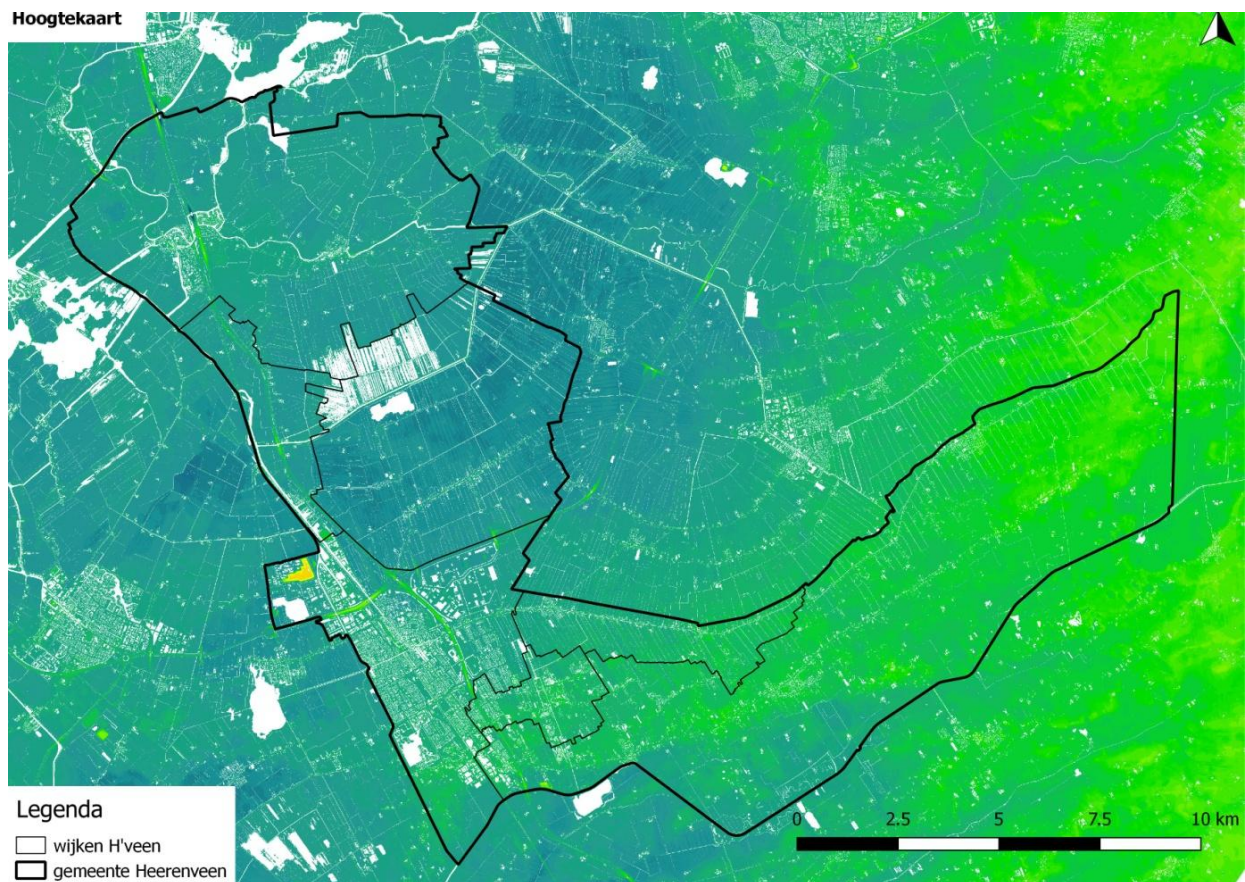
Colofon

Opdrachtgever: J. Kleinheerenbrink
Opdracht: Discussienota Omgevingsvisie
Versie: 1.3, raadsstuk
Omvang rapport: 47 pagina's
Auteur: J. Stegeman & E. Stellingwerf

Bijlage 1 Ontwikkelgeschiedenis in het kort: Ferhaal fan it Fean

Ontstaan van het landschap

Tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien (200.000 v. Chr.), ontstonden in Zuidoost-Friesland, als gevolg van de opstuwende werking van het landijs, noordoost-zuidwest lopende ruggen. De voor het ijsfront liggende gletsjertongen hebben in de (brede) dalen gelegen van de huidige riviertjes de Tjonger, de Linde en het Koningsdiep. Het door het ijs meegevoerde materiaal dat bij het afsmelten achterbleef, vormde de keileemlagen. Tijdens de vrij droge, laatste ijstijd, het Weichselien (ca. 100.000-10.000 v. Chr), werden op deze keileemondergronden dekzandpakketten afgezet.

Figuur B1.1 Maaiveldhoogte (bron: AHN)

Later, in het Holoceen (10.000 v. Chr – nu), werd het klimaat warmer en vochtiger waardoor de plantengroei toenam en op sommige natte plaatsen veen ontstond. Er ontstonden veenlagen met een maximale dikte van 2 à 3 m die in een groot aantal gebieden boven de dekzandruggen uitgroeiden en zo ontstond hoogveen. Hoogveenpakketten werden vooral gevoed door (voedselarm) regenwater. Lager gelegen veengebieden daarentegen werden met name gevoed vanuit lokale grondwaterstromen.

Vanaf het oostelijk gelegen Drents plateau, loopt de maaiveldhoogte geleidelijk af in westelijke richting, om te eindigen in het laagveengebied van 'it lege midden'.

Ontginning van het veen

Na de laatste ijstijd is het landschap geleidelijk veranderd door bewoning en aanpassingen die door de mens zijn gedaan. Het stroomdal van de Boorne wordt sinds de vroege Middeleeuwen bewoond met terpen. In de gemeente Heerenveen liggen twee hoger gelegen zandruggen die in de Middeleeuwen werden bewoond; de Aengwirderweg met daaraan de dorpen Luinjeberd, Tjalleberd en Gersloot en de Schoterlandseweg met de dorpen Oudeschoot, Mildam, Oudehorne, Jubbega-Schurega en Hoornsterzwaag. Vanuit deze Middeleeuwse ontginningsassen werd het veengebied ontwaterd en geschikt gemaakt voor landbouw.

Figuur B1.2 Bebouwing in en rond Heerenveen, omstreeks 1830

Vanwege de behoefte aan turf in de Hollandse steden werden in de 16^e eeuw de eerste voorbereidingen getroffen tot het afgraven van het hoogveen. In 1551 werd op initiatief van drie heren een compagnie opgericht, met als doel grote stukken land op te kopen en aan veenontginning te doen. Van Akkrum tot Heerenveen werd de Heeresloot gegraven en haaks daarop de Schoterlandse Compagnonsvaart (het veengebied in). Op het kruispunt van beide kanalen ontstond een Heerenveen. De hoofdplaats dankt haar naam aan de heren van het veen. De eerste bebouwing in Heerenveen was geconcentreerd langs de Heeresloot en de Schoterlandse Compagnonsvaart (Herewal, Lindegracht, Breedpad en van Harensaad).

De langwerpige veengebieden werden in de lengte met een kanaal doorsneden: de Schoterlandse Compagnonsvaart. Haaks daarop werden wijken gegraven en weer haaks daarop greppels. De vaarten en wijken dienden zowel voor de afvoer van turf als voor de ontwatering van het gebied.

Ontginning van het laagveen

Pas in de eerste helft van de 19^e eeuw kwam de laagveenontginning in It Lege Midden op gang. Lange tijd was het natte laagveengebied ten noorden van de plaats Heerenveen verlaten en nagenoeg ontoegankelijk: elke herfst en winter overstroomde het geheel. Pas in het eerste kwart van de twintigste eeuw werd, na de vervening van het hoogveengebied, begonnen met de vervening van De Deelen.

Figuur B1.32. Laagveenontginning de Deelen is tegenwoordig Natura 2000-gebied

Ten zuiden van de Buitenweg werd tot aan het begin van deze eeuw nog op kleine schaal laagveen gegraven. In De Deelen werd zelfs tot in de jaren zestig van de vorige eeuw nog turf gestoken. Heel plaatselijk zijn hier nog restanten van petgatengebieden blijven liggen zoals de Tjalberterkrite ten noorden van Luinjeberd en Tjalleberd. Op plaatsen waar het veen werd uitgebaggerd, bleven langgerekte petgaten over. Het zo ontstane patroon van petgaten en strepen bepaalt het huidige aanzien van het laagveenreservaat De Deelen.

Landgoederenzone Oranjewoud

In 1676 kocht Albertine Agnes, weduwe van de Friese stadhouder Willem Frederik van Nassau en kleindochter van Willem van Oranje, drie boerderijen in het ontgonnen veenlandschap ten zuiden van de Knipe. Ze gebruikte de reeds aanwezige Sickingastate als buitenhuis en begon met de aanleg van tuinen. Na de dood van Albertine Agnes ging haar opvolgster en schoondochter Henriëtte Amalia verder met inrichten en verfraaien van het landgoed.

Het stadhouderlijke landgoed had een grote aantrekkingskracht op adellijke families, die er in de buurt hun buitenplaatsen stichtten. Zo bestond ten oosten van Oranjewoud rond 1690 al een buitentje, dat later de naam 'Pauwenburg' kreeg, en dat in 1759 in handen kwam van de regenfamilie van Scheltinga. In 1823 werd ook het landgoed Oranjewoud gekocht door de familie van Scheltinga.

Figuur B1.4 Landgoed Oranjewoud

In de 19^e eeuw nam de recreatie in het gebied steeds een grotere vlucht. In 1834 werd bij de kruising van de Zandweg, de Krukmanslaan en de Tjeerd Roslaan 'Hotel Heidewoud' (later Tjaarda) gebouwd. Het hotel speelt, ondanks de nieuwbouw uit 1996, nog steeds een belangrijke rol in de structuur van het gebied, door zijn ligging op het knooppunt van vijf wegen.

Aan het begin van de 20ste eeuw kwam het gebied in trek bij de gegoede burgerij, die ten westen ervan villa's bouwde. Voor veel adellijke families werd het steeds moeilijker om de landgoederen in stand te houden, onder meer door gestegen kosten. In 1959 werden alle bezittingen van de Van Scheltinga's verkocht aan een verzekeringsconcern. Verschillende landhuizen, tuinhuisen en koepels verdwenen.

Industrialisatie en uitbreidingsplannen

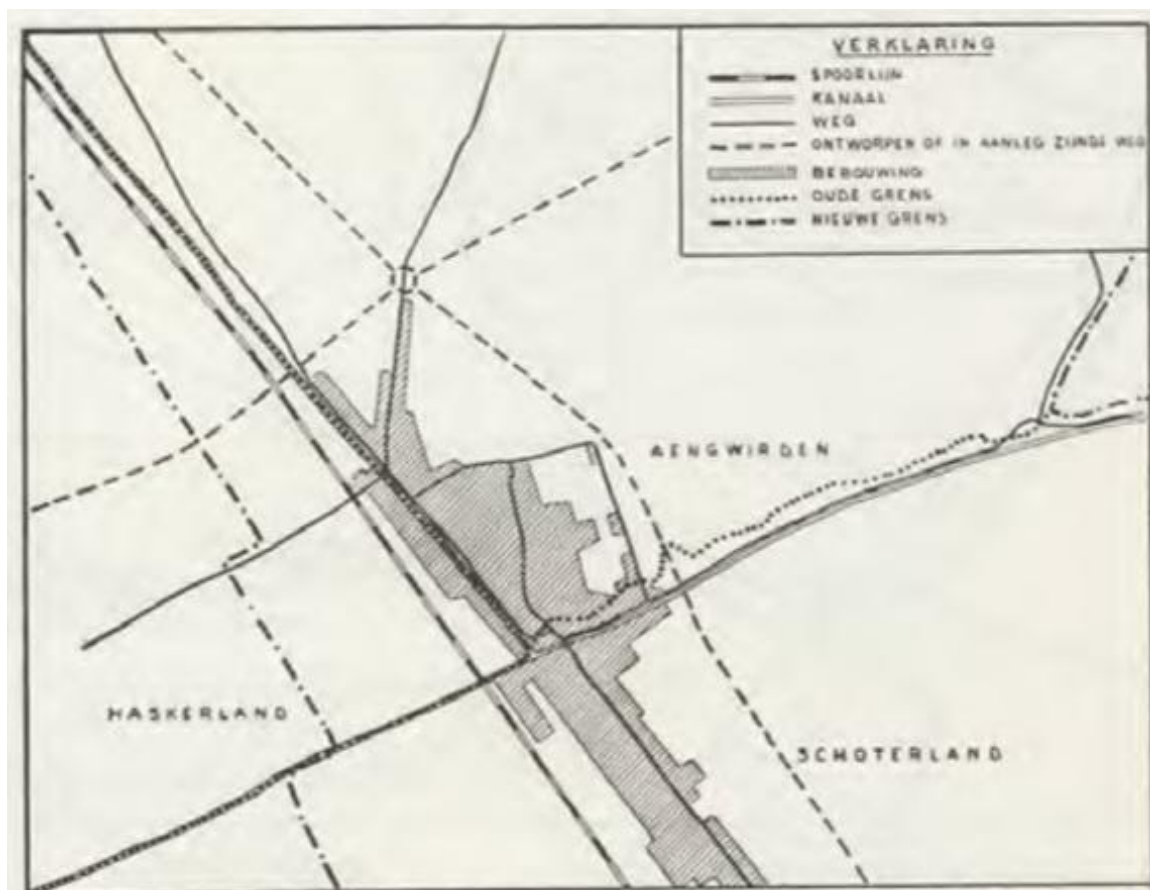
Doordat steenkool in opkomst was als brandstof en de veengronden deels waren uitgeput, werden landbouw en industrie rond 1900 de dominante economische factoren. De overgang naar landbouw betekende ook nieuwe bebouwing. In de veenpolders, aan de compagnonsvaart en aan de wijken verrees een verscheidenheid aan boederijen; van zeer bescheiden keuterboerderijtjes tot aan zeer indrukwekkende herenboerderijen. Ook werden verschillende zuivelfabrieken gebouwd en ontstonden de eerste industrieën in Heerenveen.

Figuur B1.5 Luchtfoto 1951

Door de realisatie van een spoorverbinding met Arnhem in 1865, werd de bereikbaarheid van Heerenveen met de rest van Nederland sterk verbeterd. De streekfunctie van Heerenveen werd groter toen er vanaf de late negentiende eeuw scholen, een ziekenhuis, een wedstrijdsbaan en voetbalstadion werden gebouwd. Bovendien was Heerenveen ook een bestuurlijk centrum omdat tot 1934 de gemeentehuizen van zowel Aengwirden als Schoterland in de plaats Heerenveen lagen.

De trek van turfstekers naar Heerenveen en de toenemende industrialisatie dwong het gemeentebestuur tot uitbreiden. In eerste instantie vond deze uitbreiding plaats in de 'binnenbocht' van de Heeresloot en de Schoterlandse Compagnonsvaart. Toen in 1934 een nieuwe gemeente Heerenveen ontstond door de samenvoeging van Aengwirden met een deel van Schoterland en Haskerland, werd de gemeente volgens de Woningwet verplicht was om een uitbreidingsplan op te stellen. Het eerste uitbreidingsplan was bescheiden van omvang, één deel vulde de bestaande bebouwing tot aan de Thialfweg en de Zonnebloemstraat. Het tweede deel betrof een plan voor bebouwing achter de Burgemeester Falkenaweg.

Figuur B1.6 Plan voor de verlegging van de Rijksweg Leeuwarden – Zwolle

Naoorlogse ontwikkeling Heerenveen

In de naoorlogse jaren na de bevolking toe en werd de bebouwing uitgebreid. Na de Tweede Wereldoorlog stond de omlegging van de rijksweg van Zwolle naar Leeuwarden (A32) vast. Daarnaast had Rijkswaterstaat nog een rijksweg gepland van west naar oost, die de omgelegde rijksweg zou kruisen ten noordoosten van Heerenveen. Een groot verkeersplein bij Terband zou beide rijkswegen verbinden. Het verkeersplein werd geopend in 1953 en de omlegging van de rijksweg Zwolle-Leeuwarden was voltooid in 1957.

In de jaren 60 werd vooral gebouwd aan de wijk de Akkers, tussen de Burgemeester Falkenaweg en de spoorlijn. Ook in Oudeschoot, Tjalleberd, Nieuwehorne, Aldeboarn en Akkrum werden verschillende naoorlogse uitbreidingen gerealiseerd. Latere uitbreidingen werden gerealiseerd met wijken als de Greiden, Nijehaske en de Heide.

1991 werd in vervolg op de Vierde Nota Ruimte de nota VINEX vastgesteld. Om de verdere bevolkingsgroei van Nederland te accommoderen werd in het VINEX-document een aantal uitgangspunten vastgesteld voor de bouw van nieuwe woongebieden vanaf circa 1995. Het belangrijkste uitgangspunt was dat nieuwe woonwijken dicht bij de bestaande stadscentra moesten worden gepland. In Heerenveen leidde dit tot de realisatie van nieuwbouwwijk Skoatterwâld. Het ontwerp werd getekend door Ashok Bhalotra (Kuiper Compagnons).

In 1998 is het structuurplan Skoatterwâld door de gemeenteraad vastgesteld. Het structuurplan geeft een beeld van de inrichting van Skoatterwâld in de eindsituatie. Op dit moment worden woningen in fase III van het plan verkocht.

Bijlage 2 Kaartje dialooggebieden

